

de Kanttekening

OKTOBER 2024 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

Vrij, moedig & inclusief

Wat waren de dromen van de eerste migrantenvrouwen uit Turkije?

Moeten wij ook grenscontroles invoeren? Dit vindt ons panel

Hoe de K7 stem geeft aan een nieuwe generatie moslims

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

Oktober 2024
Jaargang 7 - nr. 79

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

REDACTIE EN EINDREDACTIE
Tayfun Balcik, Mariska Jansen
en Majorie van Leijen

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Mariska Jansen, Tayfun Balcik,
Anne-Rose Hermer, Thomas von
der Dunk, Majorie van Leijen,
Abdelkader Benali, Mehmet Cerit,
Tineke Bennema, Karim Abbara,
Reyis Kurt, Remco van Mulligen,
Lonneke de Hoog, Chris Aalberts,
Lody van de Kamp, Frédérique
Sursock

BEELD COVER
Haarlem 1979, Fatma Akin.
Beeld: Bertien van Manen,
uit de serie Vrouwen te Gast.

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

IMAA Accountancy & Advies B.V

6

Wat waren de dromen van de eerste migrantenvrouwen uit Turkije

● OP DE COVER

10

‘De jacht op Meral Ö.’ maakt de stress van toeslagenouders voelbaar

● SAMENLEVING

● OP DE COVER

06 Wat waren de dromen van de eerste migrantenvrouwen uit Turkije?

14 Moeten wij ook grenscontroles invoeren? Dit vindt ons panel

● SAMENLEVING

09 Omtzigt en het lage geboortecijfer – Abdelkader Benali

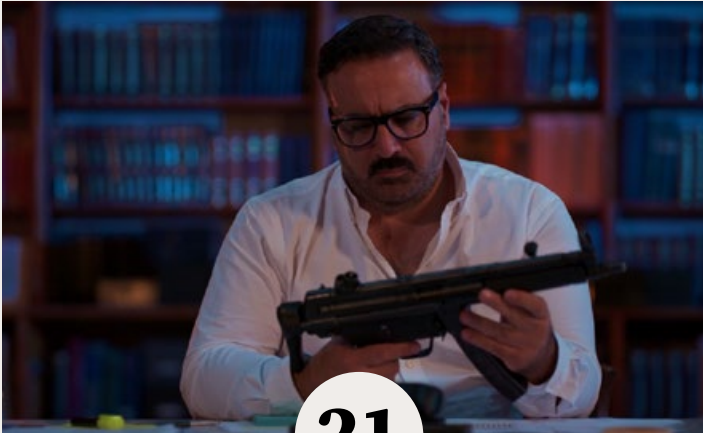
17 Nederland is al lang geen rechtsstaat meer – Lody van de Kamp

10 ‘De jacht op Meral Ö.’ maakt de stress van toeslagenouders voelbaar

18 Nederland heeft niet alleen techwerkers nodig – Reyis Kurt

13 De e-bike accepteert de goeude burgerij wel – Tayfun Balçik

19 Pieter Omtzigt valt helaas in een lange, treurige traditie – Chris Aalberts

21

Sinan Can: 'Er zijn meer dan 900 miljoen wapens en 12 miljard kogels in omloop'

● SAMENLEVING

Groene Moslims: 'We hebben de aarde in bruikleen'

● SAMENLEVING

30

32

'Ik kan niet alle Israëli's over één kam scheren'

● SAMENLEVING

20 Sinan Can: 'Er zijn meer dan 900 miljoen wapens en 12 miljard kogels in omloop'

24 Tijdens de Prinsjesdagviering verdwijnen politieke verschillen

26 'Vrij Nederland moet weer kleur op de wangen krijgen'

29 Demografie mag geen taboethema zijn – Thomas von der Dunk

30 Groene Moslims: 'We hebben de aarde in bruikleen'

32 'Ik kan niet alle Israëli's over één kam scheren'

34 Hoe de K7 stem geeft aan een nieuwe generatie moslims

37 De VN, dat zijn wij - Tineke Bennema

● NIEUW IN NEDERLAND

40 'Ik wilde weer wiskundeleraar worden'

● WERELD

42 De hoofddoek van Sifan Hassan blijft Frankrijk bezighouden

● KUNST & CULTUUR

44 Read My World: 'Blij met zoveel niet-witte gezichten'

46 Gevluchte filmmakers krijgen weer een podium

In het kort.

Eerlijke verdeling van vluchtelingen zorgt voor spanningen in Spanje

HET SPAANSE DORP MORA DE RUBIELOS BIEDT ONDERDAK AAN 110 ASIELZOEKERS UIT MALI. BEELD: MILLARS/WIKIPEDIA

De eerlijke verdeling van vluchtelingen is ook in Spanje een heet hangijzer. Eerder deze maand werden 110 vluchtelingen overgeplaatst van de Canarische Eilanden naar Mora de Rubielos, een dorp met slechts ongeveer 1.600 inwoners.

Wat Ter Apel is voor Nederland, zijn de Canarische Eilanden voor Spanje. Alleen in januari arriveerden hier al 7.270 migranten, evenveel als in de eerste helft van 2023. Al jaren klaagt het bestuur van de eilandengroep dat het de druk niet meer aankan. De nationale regering heeft daarom besloten tot een herverdeling naar een aantal steden en dorpen op het vasteland. Mora de Rubielos was een van de plaatsen die voldeed aan de geschiktheidscriteria, meldt de Spaanse nieuwssite *Eldiario*. Het gaat om 110 mannen uit Mali die asiel hebben aangevraagd in Spanje. Ze worden voorlopig opgevangen in een hotel. 'Deze mensen willen een nieuw leven beginnen, zich vestigen, de taal leren en aan het werk gaan', zei Fernando Beltrán, afgevaardigde van de regering van Aragón, tegen de nieuwssite. De komst van de vluchtelingen ging echter niet zonder ophef. Eerder werd het personeel van het hotel waar de vluchtelingen zijn opgevangen, bedreigd door extreemrechtse demonstranten die hun komst afkeurden. Bovendien heeft de rechtse partij VOX fel geprotesteerd tegen de opvang van de migranten in Aragón. ●

Dominee: Nederland bereikt morele ondergrens door stoppen bed-bad-brood-opvang

Met het stoppen van de bed-bad-brood-opvang heeft Nederland een morele ondergrens bereikt. Dit zegt dominee René de Reuver van de Protestantse Kerk, die aan de basis stond van deze regeling.

Het zoemde al een aantal weken rond, maar nu is het officieel: per 1 januari zal de financiering van de Landelijke Vreemdelingenvoorziening (LNV), beter bekend als de bed-bad-broodregeling, ophouden te bestaan. De regeling voorziet in de basisbehoeften van uitgeprocedeerde asielzoekers om te voorkomen dat ze op straat belanden wanneer hun juridische procedure ten einde is. Dit was ook de achtergrond van de regeling die in 2014 tot stand kwam, vertelt De Reuver in de uitzending van Radio 1. 'Ook toen dreigden uitgeprocedeerde vreemdelingen op straat te belanden. De gedachte was toen: als je bent uitgeprocederd, dan is het klaar. Dan is de afspraak om voor elkaar te zorgen afgelopen en mag je wegwezen. Daar hadden we toen al bezwaar tegen. Dat kan natuurlijk niet. Ieder mens heeft recht op eten en onderdak. We hebben daar vervolgens 'bad' aan toegevoegd, want hygiëne is even belangrijk voor een menswaardig bestaan.' Dat de regeling niet langer door de staat zal worden gefinancierd, komt hard aan. 'We zagen het al

DOOR HET AFSCHEFFEN VAN DE BED-BAD-BROOD-REGELING BELANDEN UITGEPROCEDEERDE ASIELZOEKERS DIE NIET KUNNEN TERUGKEREN OP STRAAT. BEELD: PIXABAY

een tijdje aankomen, maar nu het zo is, raakt dit ons natuurlijk', zegt de dominee. 'Ik begrijp het punt van de minister, dat uitgeprocedeerde asielzoekers moeten vertrekken. Maar de realiteit is weerbarstiger. Terugkeer lukt niet altijd en gebeurt ook niet altijd. Dankzij de LNV-regeling kunnen we deze mensen helpen bij het zoeken naar een oplossing. ●

Trouw-columnist: geen asielcrisis, maar onderwijscrisis

Karim Amghar, docent en onderwijsdeskundige, nam onlangs in zijn column in *Trouw* het kabinet op de korrel, dat een zogenoemde 'asielcrisis' wil uitroepen. Hij gelooft dat daarvan geen sprake is. De echte crisis speelt zich volgens Amghar af in het onderwijs.

We hebben op dit moment alleen al in het primair onderwijs bijna vijfduizend openstaande vacatures. En dat lerarentekort wordt elk jaar groter', merkt hij op, en hij vraagt daarbij ook aandacht voor stressvolle thuissituaties. Het aantal thuiszittende leerlingen zou vanwege uitgevallen lessen almaar groeien. De betrokken docent was laatst ook te gast bij radioprogramma *De Nieuws BV*. Op de vraag of er dan niet bezuinigd moet worden op het onderwijs, is hij fel. 'Nu, in deze tijd? Nee, helemaal niet,' zegt hij. 'We beseffen niet dat het onderwijs het fundament is van onze samenleving. In het onderwijs worden de toekomstige makers opgeleid, daar worden de toekomstige journalisten opgeleid, die kritisch zullen zijn tegenover de macht,' zegt hij. In zijn column haalt hij een collega aan die gekscherend voor een 'noodwet' in het onderwijs pleit.

KARIM AMGHAR. FOTO: VILLA RAMADAN

Zelf vindt hij dat ook geen gek idee. 'Een wet die zorgt voor structurele investeringen, eerlijke beloning voor leraren, ruimte voor persoonlijke ontwikkeling en maatregelen tegen kansenongelijkheid', aldus Amghar. ●

Ons kabinet wijst zondebokken aan

MEHMET CERIT

Hoofdredacteur / Directeur.

Wat velen al vermoeden, heeft de Groene aange-toond: PVV-leider Geert Wilders bepaalt de agenda in de Tweede Kamer. Hij beslist waarover gedebatteerd wordt en waarover niet. Dat bleek opnieuw tijdens de Algemene Beschouwingen van vorige week. Normaal gesproken worden dan de plannen uit de Miljoenennota besproken, maar dit keer ging het bijna twee dagen lang over de asiel-noodwet. Hiermee leidt Wilders de aandacht af, zowel van de oppositie als van de rest van het land. Zijn achterban krijgt ten onrechte de indruk dat er een crisis is, en dat hij degene is die hen daaruit gaat helpen, ondanks de tegenwerking van de oppositie.

Niet alleen zijn achterban trapt in deze val, ook de oppositie laat zich meeslepen. Zij verzetten zich tegen de noodwet omdat deze de Eerste en Tweede Kamer buitenspel zou zetten. Daarom willen zij een spoedwet. Deze kan sneller door het parlement worden aangenomen en is democratischer. Net als bij reguliere wetgeving moet de ministerraad instemmen, geeft de Raad van State advies, en stemmen de Kamers erover na een debat.

Ondertussen gaan ze mee in de retoriek van Wilders, dat er een asielcrisis zou zijn. Uit onderzoek van NRC blijkt echter dat slechts één op de negen migranten asielzoeker is. De hele discussie tijdens de Algemene Beschouwingen, het onderwerp

‘Ons kabinet praat over asielzoekers om niet te hoeven spreken over de échte problemen: het tekort aan woningen, de hoge zorgkosten, het lerarentekort, het stikstofprobleem, en ga zo maar door’

waar de politiek al maanden op hamert, gaat over slechts 11 procent van het totale aantal migranten. Volgens cijfers van het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) hebben de afgelopen tien jaar 230.000 vluchtelingen asiel gekregen, gemiddeld 23.000 per jaar. Hebben deze 23.000 mensen het hele land op slot gezet? Zijn zij verantwoordelijk voor de woning- en zorgcrisis? Het lijkt erop dat het kabinet ons dat wil laten geloven.

Als zoon van Turkse gastarbeiders heb ik een deel van mijn jeugd in Turkije gewoond. Wanneer ik de landen vergelijk, zie ik dat we afglijden naar wat in Turkije en het Midden-Oosten

gebruikelijk is: regimes die zondebokken aanwijzen als bliksem-aflider.

Ons kabinet praat over asielzoekers om niet te hoeven spreken over de échte problemen: het tekort aan woningen, de hoge zorgkosten, het lerarentekort, het stikstofprobleem, en ga zo maar door. Nu realiseren de coalitiepartijen zich dat problemen benoemen en een berg goud beloven iets heel anders is dan problemen oplossen. Als iemand ons tien jaar geleden had verteld dat de Nederlandse politiek zo zou worden, hadden we die persoon voor gek verklaard. Tegenover Turkse vrienden en familie sprak ik altijd vol lof over het

Nederlandse politieke systeem. Hier ging het om de inhoud en het oplossen van problemen. Dat is nu anders. Eén man wil niet alleen de PVV, maar heel Nederland besturen. Zorgwekkend. Gelukkig lijkt de Raad van State de asielnoodwet te zullen blokkeren.

Asielzoekers moeten we niet wegzetten. Dit zijn echte mensen met echte verhalen. Ze kunnen ons land verrijken, als ze de kans daarvoor krijgen. Onlangs ontmoette ik in Alphen aan den Rijn bij een bijeenkomst van *de Kanttekening* 25 statushouders, allemaal hoogopgeleid: advocaten, ingenieurs, zakenmensen, bouwkundigen, docenten en ICT'ers. Twintig van hen hebben zich na twee, drie jaar de Nederlandse taal eigen gemaakt. Ze werken al bij gemeenten, ministeries, grote bedrijven, het UWV en de Belastingdienst. Anderen hebben een eigen bedrijf en creëren werkgelegenheid. Deze vluchtelingen hebben veel vragen over de huidige politieke ontwikkelingen. Ze vragen zich af wat een asielnoodwet of spoedwet voor hen betekent. Ze beseffen dat ze opnieuw als zondebok worden gebruikt – precies de reden waarom ze destijds moesten vluchten. Dit beïnvloedt hun gemoed en belemmert hen in het opbouwen van hun leven hier. Een van de statushouders zei: ‘Eerst moest ik opdonderen uit Turkije, word ik nu ook uit Nederland geschopt?’

Hopelijk komt het niet zover, maar het zou zomaar kunnen gebeuren dat kansrijke statushouders ons land verlaten vanwege onveiligheid. ●

Op de cover.

Wat waren de dromen van de eers

UIT HET PRIVÉALBUM VAN ŞERIFE POLAT

Cigdem Yüksel maakte het fotoboek *Je moest eens weten* over de eerste generatie vrouwen die uit Turkije naar Nederland kwam. 'Het is tijd om hun verhalen vast te leggen.'

● TAYFUN BALCIK

'De tijd dringt om een representatief verhaal achter te laten voor komende generaties, zegt fotograaf en beeldend kunstenaar Cigdem Yüksel (35). Ze verzamelde oude en nieuwe foto's van vrouwen uit Turkije die in de jaren zestig en zeventig naar Nederland kwamen. De vrouwen die meestal

samen met hun man en soms alleen hier als gastarbeider aan de slag gingen, zijn nu tussen de zestig en tachtig jaar oud. Yüksel, kleindochter van Turkse gastarbeiders, wil dat de foto's en verhalen van deze vrouwen een volwaardig onderdeel worden van de Nederlandse geschiedenis. Op 27 september was de opening van de tentoonstelling en de presentatie van het fotoboek *Je moest eens weten* in het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam.

Je boek laat migrantenvrouwen zien die al jaren in de hoek zitten

waar de klappen vallen, zoals Maviye, die vocht voor vrouwenrechten, en Selvet, die zo hard werkte dat ze haar kinderen bijna nooit zag.

'We hebben het boek en de tentoonstelling met heel veel zorg gemaakt. Dat zul je hopelijk wel zien als je naar de opening komt.'

Wat is je drijfveer geweest?

'Als fotograaf kwam ik ons visueel archief in Nederland heel weinig beeldmateriaal tegen van vrouwen uit Turkije. Als de generaties na ons op zoek gaan naar de verhalen van hun voormoeders, dan vinden

ze heel weinig. Nu deze vrouwen nog leven, is het tijd om te vragen hoe het voor hen was om naar Nederland te komen. Wat waren hun dromen, verwachtingen en gevoelens?'

De juiste historische context bij de foto's scheppen.

'Ja, het moet nu uit eerste hand worden vastgelegd. Anders moeten kinderen en kleinkinderen gissen naar de verhalen achter de foto's in de albums thuis. De foto's zijn prachtig en laten de gelaagde en complexe levens van deze vrouwen zien. Onze archieven moeten

te migrantenvrouwen uit Turkije?

worden aangevuld voor een vollediger beeld van hun levens.'

Je vraagt aandacht voor een groep vrouwen waar de rechtse meerderheid in de politiek geen oren naar heeft. 'Eigen volk eerst', lijkt nu de prioriteit.

'Dit project is niet begonnen als reactie op de Nederlandse politiek. Maar gezien de verharding in de Nederlandse samenleving en de politieke retoriek komt het natuurlijk wel enigszins in een ander daglicht te staan. Al deze verhalen kunnen een mooie antistof zijn tegen al het zwart-wit denken en de haatdragende retoriek over migranten.'

Hoe dan?

'Door je te laten raken door hun verhalen.'

Deze vrouwen werden vaak neergezet als slachtoffers die bevrijd moesten worden door 'het vrije Westen'. Soms is dat ook zo. Ben je dit in je onderzoek ook tegengekomen?

'Het beeld dat wij in Nederland in ons collectief geheugen hebben van deze eerste generatie is dat deze vrouwen hun man zijn achterna gegaan, voor de kinderen hebben gezorgd, thuis hebben gezeten en niet veel te zeggen hadden. Dat beeld is misschien voor een deel van de vrouwen waar, maar voor een groot deel van de vrouwen is dat niet het hele verhaal. In werkelijkheid is dat verhaal veel complexer, gelaagder en dubbelzinniger. Dat kwam ook terug in al mijn interviews en gesprekken met deze vrouwen.'

Kun je een voorbeeld geven?

'Neem bijvoorbeeld Iclal teyze (tante, red.), die ook op de cover van het boek staat, zittend op een motor. Zij vertelde dat ze vroeger echt een stoere chick was. Ze droeg leren jassen, spijkerbroeken, leren schoenen en sloeg mannen in elkaar die onbeschoft deden. In de buurt werd ze de leeuwendochter

'Kom alsjeblieft bij mijn moeder of mijn oma langs'

van Ali genoemd. Ze reed in een grote auto en scheurde met 100 km per uur door de straten van Schiedam om iedereen naar hun bestemming te brengen. Een soort taxi voor de buurt, maar ze moest ondertussen ook heel hard werken in de fabriek en miste de bergen van Urfa.

Wel even wat anders dan het beeld van het zielige 'migrantenvrouwje' in de uitkering.

'Ja, maar het is ook dubbelzinnig. Ze mocht weinig van haar vader, die vroeg is overleden. Ze had heel graag willen studeren, maar in die tijd vonden mannen dat niets voor meisjes. Ook die motor is een pijnpunt voor haar, want ze heeft nooit haar motorrijbewijs gehaald, wat ze graag had willen doen. Dit komt terug in de verhalen van deze vrouwen. Ze hadden te maken met het patriarchale systeem, waarin ze bijvoorbeeld ook de schoonfamilie moesten helpen, maar tegelijkertijd ook met een onderdrukkend systeem in Nederland. Ze kwamen terecht in een land dat ze niet kenden en waar maar weinig voor hen was geregeld. Ze werden ook uitgebuit als arbeiders. Er werden geen taallessen aangeboden, en ze leefden onder slechte leef- en werk-omstandigheden

Dus ergens ook wel weer onderdrukking, niet alleen van de mannen in hun omgeving.

'Het is niet alleen maar onderdrukking. Het is veel meer dan dat. Het

daar aan de lopende band gestaan. Maar goed, het was ook gezellig, ze vertelden anekdotes aan elkaar en kookten samen met collega's. Precies zoals het leven is, die gelaagdheden. Het komt allemaal terug in hun verhalen. Al het mooie en verdrietige is te zien. Dus, al deze verhalen zijn eigenlijk een hele goede antistof tegen het eenzijdige beeld dat over hen bestaat.

Wat is het leukst en moeilijkst aan het fotograferen van deze generatie?

'Eerlijk gezegd was er eigenlijk helemaal niks moeilijks aan. Via een oproep op social media kwam ik in contact met deze vrouwen. Op mijn oproep reageerden heel veel kinderen en kleinkinderen van

BEELD: CIGDEM YÜKSEL

Op de cover.

'kom alsjeblieft bij mijn moeder of mijn oma langs'. Het contact werd dus gelegd door hun kinderen en kleinkinderen. Onze generatie wil niet dat het leven van onze ouders en grootouders in Nederland onopgetekend in de vergetelheid raakt.'

Hoe ging dat dan thuis?

Als ik langskwam zat iedereen al klaar op de bank, was de thee gezet en lagen de fotoalbums opgestapeld op tafel. Iedereen wist, we gaan praten over het verleden, foto's bekijken. Na zo'n intensief gesprek over je leven, na alle anekdotes die naar boven kwamen, na het gelach en een traantje, sloten

we het af met een heel mooie portretfoto. En ik denk dat dat het mooiste was, om dat vast te leggen.'

'Ik hoop dat dit project andere mensen inspireert om ook in hun

'Iclal vertelde dat ze vroeger echt een stoere chick was'

familiageschiedenissen te duiken, al die foto's op te rakelen en de verhalen op te schrijven. En dan bedoel ik niet alleen de geschiedenissen van mensen uit Turkije,

maar ook die van anderen met een migratieachtergrond, uit Zuidoost-Azië, het Midden-Oosten, Bosnië en Marokko. Hoeveel weten we nou echt over hen? Hoeveel kunnen we over hen terugvinden in onze archieven? Niet genoeg. Dit is al tachtig jaar Nederlandse geschiedenis. Hoog tijd om onze gemeenschappelijke geschiedenis completer maken.' ●

De tentoonstelling 'Je moest eens weten' is tot en met 25 mei 2025 te zien in het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam. Het gelijknamige boek verschijnt bij NAI010 Uitgevers (232 pagina's, € 39,95).

FATMA AKIN. BEELD: BERTIEN VAN MANEN

ABDELKADER BENALI

Schrijver.

Omtzigt en het lage geboortecijfer

Wie vertelt Pieter Omtzigt dat Nederland na de Tweede

Wereldoorlog een ontmoedigingsbeleid voerde om van zijn 'overtollige' bevolking af te komen? Vadertje Drees, de toenmalige minister-president, maakte er *Chefsache* van, en koningin Juliana sprak zich er in de Troonrede over uit: Nederland moest krimpen.

Diegenen die men het liefst zag gaan waren de asocialen; de mensen onderaan de sociale ladder. Asocialen was toen een staande begrip waar handarbeiders, werklozen, mensen met een verstandelijke beperking, criminelen en klootzakken onder vielen. Met Australië en Canada werden verdragen gesloten om deze mensen te ontvangen. Deze grote landen waren redelijk ongeschonden uit de oorlog gekomen en konden dus economisch groeien.

In Nederland bereidde men zich voor op krimp. Hoe ging de landbouw, de kurk waar de economie op dreef, die groeiende bevolking voeden? In het licht van de toenemende spanningen met de Sovjet-Unie was men er helemaal niet zeker van dat het goed ging komen. Dus vertrokken er elke week grote schepen volgeladen met 'landverhuizers' van de kades van

Rotterdam. Om mensen lekker te maken toch maar te gaan, werd lectuur gedrukt en werden informatie-avonden georganiseerd. Je kreeg ook wat geld mee en je kreeg een subsidie van de ontvangende overheid, al moest die laatste dan wel weer terugbetaald worden.

Kortom, migratie werd als middel ingezet om de demografische ontwikkeling te beïnvloeden. In die periode verschenen tientallen romans, kinderboeken, reisboeken en dichtbundels die verhaalden over de grote sprong in het onbekende.

Wat niet veel mensen weten is dat het avontuur vaak een teleurstellend staartje kreeg. Het merendeel van de emigranten keerde onverrichterzake terug. Het avontuur was op een mislukking uitgelopen. Teveel schorpioenen en slangen, slechte werkomstandigheden, slechte huisvesting in de woestijn en heimwee maakten dat het verblijf van de pioniers kort bleef.

In zijn Schoonlezing heeft Omtzigt het over het lage geboortecijfer in Nederland, wat op de lange termijn een geopolitiek gevaar inhoudt. Als je bevolking krimpt, wie moet dan je vitale economie draaiende houden? Ik zou dan zeggen: misschien moet de economie veranderen? Of kan het ook zijn dat er nieuwe mensen voor in de plaats komen?

Omtzigt wijst naar de Afrikaanse landen waar het geboortecijfer een stuk hoger ligt. Niger heeft het hoogste in de wereld, zes kinderen per vrouw. Maar geboorte zegt niks. De kindersterfte is er hoger. Überhaupt leeft de mens er een stuk korter. De gemiddelde levensverwachting in Nigeria is 55 jaar, die in Nederland 83 jaar, voor vrouwen net iets hoger. In dat licht bezien is migratie niet alleen een

mensenrecht maar zelfs een noodzaak – door noordwaarts te gaan schiet je levensverwachting met twintig jaar omhoog! De hoge leeftijd is het witte goud!

Waarom haal ik het verhaal van de naoorlogse emigratie aan? Omdat bevolkingspolitiek niet werkt. Het geboortecijfer omhoog pushen leidt tot ongewenste gevolgen. Op korte termijn stort de kinderopvang totaal in – om de nieuwgeboortes op te vangen zullen we arbeidsmigranten moeten werven, niet honderden maar duizenden. Malinezen zijn geweldige verplegers! Daarnaast getuigt Omtzigt van een verwrongen wereldbeeld: namelijk een waarin massa boven individu gaat. Mijn vrienden in Tanger hebben twee kinderen. Dat vinden ze meer dan genoeg. Die geven ze alle liefde en aandacht die ze kunnen geven. Kinderen zijn trouwens erg duur geworden, wie vertelt dat Omtzigt? Lapt hij bij voor alle vioollessen, kampeervakanties en bijscholingskampen?

Waarom is Omtzigt bang dat Afrikaanse landen zo groot worden dat ze ons zouden kunnen domineren? Die angst lijkt me weinig reëel. Maar hoe overtuig je angstige mensen van het tegendeel?

Troost voor Omtzigt: naar wat ik weet is sterfelijkheid onder Nederlanders en Afrikanen eerlijk verdeeld. Die ligt nog altijd op honderd procent. ●

‘De jacht op Meral Ö.’ maakt de str

Regisseur Stijn Bouma geeft met *De jacht op Meral Ö.* een stem aan de gedupeerden van de toeslagenaffaire. ‘We zijn als burgers kwetsbaar.’

● FRÉDÉRIQUE SURSOCK

De toeslagenaffaire is veelbesproken in de media, maar het ontbrak volgens regisseur Stijn Bouma (1991) aan een menselijk facet. De focus van de berichtgeving lag voornamelijk op het politieke spel en de ophef eromheen, af en toe aangevuld met een korte quote van een gedupeerde, vindt hij. In de nieuwe film *De jacht op Meral Ö.* belicht Bouma het persoonlijke aspect. Hij wil tonen hoeveel impact de situatie kan hebben op een mensenleven.

‘Juist door de ware gebeurtenissen rondom het toeslagenschandaal in een filmische vorm te gieten, hoop ik dat het beter binnenkomt. Ik hoop dat *De jacht op Meral Ö.* een nieuwe doelgroep bereikt. Mensen die zich afvragen waar het toeslagen-

schandaal eigenlijk precies over ging,’ zegt Bouma.

De film *De jacht op Meral Ö.* gaat over de Turks-Nederlandse Meral Öztürk (Dilan Yurdakul). Van de ene op de andere dag verliest zij volledig de controle over haar leven wanneer de Belastingdienst onterecht een terugbetaling van 34.000 euro aan kinderopvangtoeslag eist. Niet alleen wordt ze niet geholpen wanneer ze om hulp vraagt, maar er wordt ook nog eens beslag gelegd op haar hele salaris en een sociaal rechercheur infiltrereert steeds verder in haar leven. De alleenstaande moeder kan het hoofd bijna niet boven water houden en de stress is alom voelbaar. Wanneer de staat dreigt haar twee dochters uit huis te plaatsen, maakt Meral drastische keuzes om haar gezin te beschermen.

Je maakte al eerder twee documentaires over de toeslagenaffaire. In *Alleen tegen de*

‘Sommige gebeurtenissen waren heftiger in het echt dan in de film’

***Staat* (2021) komen vijf gedupeerden van het toeslagenschandaal aan het woord. In *Sheila versus de Staat* (2023) leg je het afhandelingsproces van toeslagouder Sheila en haar gezin vast. En nu is daar dus de speelfilm *De jacht op Meral Ö.* Waar ligt voor jou de urgentie om dit onderwerp ter sprake te brengen?**

‘Ter voorbereiding van de documentaires sprak ik veel met gedupeerden. Ik bracht tijd met die mensen door, luisterde veel, volgde zaken. Ik had het gevoel dat ik in de wandelgangen nog best wat verhalen hoorde die ik nog niet had geadresseerd in mijn documentaires. Daarnaast waren er verhalen waar best wat schaamte omheen zat, die ik niet kon verwerken in documentairevorm. Naar aanleiding van de documentaires namen andere gedupeerden contact met me op. De film is een mengelmoes geworden van mijn research en de verhalen van gedupeerden.

Daarbij wilde ik heel graag meer vertellen over het systeem. Dat kan het beste in fictie. Veel kun je uiteindelijk niet doen als filmmaker. Ik ben geen hulpverlener, dat is niet mijn taak. Maar een soort erkenning bieden kan wel. En hun verhaal vertellen.

De tweede reden is dat ik een filmische ervaring wilde maken. Ik wilde de kijker meenemen in een soort reconstructie, de verhalen tastbaar maken, tonen hoe het beleefd is door de ouders. Ik wilde het wel zo rea-

DE JACHT OP MERAL Ö.

ess van toelagenouders voelbaar

DE JACHT OP MERAL Ö.

listisch mogelijk uitbeelden. In sommige gevallen moesten we zelfs gebeurtenissen terugschroeven, omdat het haast te ongeloofwaardig overkwam. Sommige gebeurtenissen waren heftiger in het echt dan in de film.'

Meral speelt een Turks-Nederlandse moeder. Een groot percentage van de gedupeerden van de toelagenaffaire was van buitenlandse oorsprong. Heb jij voor je onderzoek mensen met verschillende achtergronden gesproken?

'Ja, ruim 70 procent van de gedupeerden heeft een migratieach-

tergrond. Ze zijn migrant of kind van een migrant. Het gaat met name om Surinaamse, Caribische, Turkse, Marokkaanse en Indonesische Nederlanders. Echt een groot percentage. In het geval van getroffen Nederlanders zonder migratieachtergrond was er dan soms bijvoorbeeld een partner met een buitenlandse achtergrond. Dus dat speelde ook nog. Wat ook een rol speelde in de profilering was de wijk waar je woonde, dus of je bijvoorbeeld in een multiculturele wijk woonde. De film speelt zich af in Almere, een plek waar naar verhouding veel gedupeerden vandaan kwamen.'

Meral gaat in de film op een gegeven moment het verkeerde pad op. Ze verlegt haar grenzen steeds verder. Kwamen dit soort keuzes ook ter sprake tijdens je gesprekken met de gedupeerden?

'Ja, ook dit deel is geïnspireerd op waargebeurde verhalen. In die overlevingsstrijd grijp je namelijk alles aan, dingen die je onder normale omstandigheden nooit zou hebben gedaan. Je staat er nu wel voor open om te overleven en een betere situatie voor jezelf en je gezin te creëren.'

In de film infiltrereert een sociaal

rechercheur (Gijs Naber) in Merals leven, waarbij hij zich steeds dieper in haar privéleven mengt. Dat varieert van een autotracker en surveillance tot een respectloze huiszoeking naar 'niet-geregistreerde relaties'. Voor mij was het beroep van sociaal rechercheur nieuw. Staan ze ook echt stiekem voor je huis foto's te maken?

Het grappige is dat de verhalen me soms zo absurd leken dat ik me afvroeg of het er echt zo aan toe was gegaan. Toen keek ik op de website van het Landelijk Contact Sociaal Rechercheurs, en daar staat zelfs een foto van

Samenleving.

een rechercheur met een camera. En ik weet ook dat ze weleens echt camera's hebben geïnstalleerd voor een huis.'

Werd jouw eigen wantrouwen jegens de overheid groter? De overheid is er eigenlijk om voor de burgers te zorgen, om ze te beschermen. In dit geval deed de overheid compleet het tegenovergestelde. Denk je daar als filmmaker nog meer over na wanneer je zo dicht op de feiten zit?

'Dat is zeker een belangrijk aspect in deze film. Hier is het in de media niet veel over gegaan,

terwijl er is gefiltreerd in privélevens en kwetsbare mensen zijn gecontroleerd. Af en toe las ik er een stuk over, bijvoorbeeld in de Volkskrant, maar het leek of het niet zoveel losmaakte. Dat het niet in een grotere context werd gezien. We zijn als burgers toch op deze manier kwetsbaar, blijkt. Ik vond het daarom heel belangrijk dit aan te stippen en vragen op te roepen als: hoe willen we dit inrichten met elkaar als samenleving? En: hoe gaan we om met de kwetsbare burgers die van ons afhankelijk zijn?'

Het leek wel of de meeste

mensen zich niet betrokken voelden bij de gebeurtenissen – een ver-van-mijn-bedshow-terwijl het wel iedereen raakt in het grotere geheel.

'Exact. Daar was ik best woest over, omdat ik dacht van: dit is gewoon medeburgers aangedaan. In zekere zin dragen we allemaal een soort collectieve verantwoordelijkheid. Ik heb bijvoorbeeld niemand gezien bij protesten voor de gedupeerden

steeds in een penibele situatie. Volg je ze nog?

'Ja, ik volg ze zeker nog steeds maar wel op iets meer afstand. Na *Alleen tegen de Staat* zat ik er het diepste in. Ik merkte aan mezelf dat ik meer afstand moest nemen. Het eist toch wel zijn tol, mentaal. Je wordt constant met schrijnende verhalen geconfronteerd. Je leeft mee, er heerst een gevoel van machteloosheid. Ik kon het leven

'70 procent van de gedupeerden heeft een migratieachtergrond'

van de toeslagenaffaire. Mensen zijn er niet voor de straat op gegaan. En dan dacht ik: jongens, hebben jullie wel door wat er hier gebeurt?! De Belastingdienst zelf heeft dertien wetten overtreden. Het is onvoorstelbaar... Kabinet-Rutte III is gevallen over het dossier en daarna weer gewoon teruggestemd. Dat was zo krankzinnig. Dat was voor mij ook de aanleiding om de eerste documentaire te maken. Toen dacht ik echt: ze hebben het niet begrepen! We hebben het allemaal gehoord, maar blijkbaar niet begrepen of doorvoeld.'

Je hebt nu een trilogie, twee documentaires en een speelfilm. Moet er niet eigenlijk nog een deel vier gemaakt worden over de toekomst en hoe het zal aflopen voor de slachtoffers? Veel gedupeerden zitten nog

natuurlijk ook niet verzachten voor die mensen. De verhalen gingen echt wel in me zitten. Ik moest afstand nemen. Ik zou een deel vier aanmoedigen, maar ik zie mezelf niet als de juiste persoon om dat te maken. Ik heb met de documentaires en met deze film laten zien wat ik kwijt wilde.

Ik hoop dat de film voor zich spreekt. Dat het mensen een confronterende spiegel voorhoudt en iets laat zien over onze collectieve verantwoordelijkheid. Het is toch dezelfde samenleving waar we met hele verschillende werelden in eigen bubbels zitten of langs elkaar heen leven. We moeten het in deze samenleving toch samen doen. We zijn samen verantwoordelijk.' •

De jacht op Meral Ö. is nu in de Nederlandse bioscopen te zien.

TAYFUN BALCIK

Journalist en historicus.

De e-bike accepteert de gegoede burgerij wel

Een paar maanden geleden schreef collega-columnist Abdelkader Benali een pleidooi voor de fatbike als 'motor van de vooruitgang'. Het voertuig waar half Nederland op zit te kankeren, zou volgens Benali de mobiliteit van (moslim)jongeren in de wijk bevorderen in een almaar duurder én segregerende stad als Amsterdam.

'In mijn wijk word ik links en rechts ingehaald door Marokkaanse meisjes op opgevoerde fatbikes. De snelheid van het voertuig heeft ook hun brutaliteit opgevoerd. Soms worden ze achterna gezeten door een jongen op een fatbike. Soms worden ze achterna gezeten door een heel peloton fatbikes,' noteerde hij toen.

Bijna was ik gevallen voor de lokroep van de fatbike. Na een dikke week van proefritjes en prijsvergelijken in bijna alle fietswinkels van Amsterdam-West, twijfelde ik nog steeds. Wat mijn keuze ook zou worden, het zou sowieso de duurste aankoop van mijn leven voor een vervoermiddel zijn. Tot dan toe fietste ik nog op het krot dat ik jaren geleden gratis van de gemeente had gekregen omdat ik een uitkering had. Dus ergens wilde ik ook helemaal geen geld uitgeven.

'Ik fietste nog op het krot dat ik jaren geleden gratis van de gemeente had gekregen'

Iemand die armoede heeft gekend, geeft niet zo snel geld uit.

Al helemaal niet als de prijzen voor gemotoriseerde fietsen beginnen vanaf 1000 euro. In dat opzicht zijn de uit China geïmporteerde fatbikes nog een 'koopje' te noemen. Het klassenverschil met rijkere mensen op de fietsbanen van Amsterdam wordt pas echt duidelijk als je je ogen laat vallen op e-bikes. Daar zijn elektrische fietsen van vijf à zes duizend euro tegenwoordig schering en inslag

Zo liep ik een fietswinkel in Zwanenburg binnen, en toen ik vertelde dat mijn budget maximaal 2000 euro was, kon de medewerker zijn glimlach niet

bedwingen. 'Die zijn hier helaas niet te vinden.' Helaas *my ass*, dacht ik.

Dan toch maar een fatbike? De 'goedkope' spelbrekers in de klassenstrijd van fietsend Amsterdam, waardoor de afstand van de getto's in Nieuw-West naar de stad aanzienlijk wordt verkort, maar je wel lelijk wordt aangekeken door de rest van Nederland?

Nee, uiteindelijk koos ik voor een e-bike, die wel wordt geaccepteerd door de gegoede burgerij. Ik moest wel even slikken toen het geld van mijn bankrekening werd afgeschreven, maar godallemachtig wat voelt het fijn om erop te scheuren over de grachten van mijn Mokum. De

dagen van extra hard trappen bij elke helling, heuvel of met wind tegen zijn gelukkig voorbij.

Jarenlang heb ik een uur moeten bikkelen om aan de andere kant van de stad te komen. Op mijn twintigste en dertigste was dat nog niet echt een probleem, maar nu voel ik hem wel hoor. En ook de volgende dag nog.

Afgelopen weekend ging ik even langs bij al die punten in het Vondelpark die ik met mijn oude gemeentefiets aandeed en waar ik met krant in de hand de junkies van Amsterdam bekeek. Ze zijn er nog steeds, en in grotere getallen. Ze zoeken in prullenbakken naar lege flesjes. Een tafereel dat je tegenwoordig bijna overal in de stad kunt tegenkomen. Ze zijn afgegleden in een maatschappij die niet naar hen omkijkt.

Voorkomen is beter dan genezen. Misschien kan de gemeente Amsterdam weer fietsen weggeven aan mensen die het OV niet meer kunnen betalen voor woon-werkverkeer en ook daarin met de tijd meegaan. Waarom zou een e-bike alleen maar voor rijke mensen moeten zijn? Laat arme Amsterdammers ook genieten, subsidieer de e-bike voor de laagste inkomens!" •

Moeten wij ook grenscontroles i

Duitsland is onlangs gestart met grenscontroles om 'illegale immigratie' tegen te gaan. Moet Nederland dit voorbeeld volgen? Het vaste panel van *de Kanttekening* spreekt zich uit.

DUITSE POLITIEAGENTEN CONTROLEREN EEN BUS OP DE DUITSS-FRANSE GRENS OP 16 SEPTEMBER 2024. BEELD: AFP

● TAYFUN BALCIK

Dimple Sokartara,
communicatieadviseur

'Ik denk niet dat grenscontroles het gewenste effect zullen hebben. Mensen die om wat voor redenen dan ook migreren, zullen dat blijven doen. Grenscontroles brengen alleen maar agressie met zich mee. Het lijkt mij beter om te kijken hoe migratie opgevangen kan worden dan om deze te beperken.' ●

**'Grenscontroles
brengen alleen
maar agressie met
zich mee'**

invoeren? Dit vindt ons panel

Leontine Vreeke,
salesmanager

‘Duitsland heeft de grenzen dichtgegooid om illegale migratie tegen te gaan, onder politieke druk en als reactie op een terroristische aanslag in Solingen, gepleegd door een dader met een islamitische achtergrond. Het verhaal daar is: immigranten zijn gevaarlijk.

‘Maar grenscontroles gaan Duitsland niet helpen. Illegale migratie begint niet bij toegang tot de Heimat, maar bij wanhoop door ellende, oorlog en armoede, en de hoop op een beter bestaan; bij het onderscheid tussen asielzoekers en ‘echte vluchtelingen’; bij de onmogelijkheid voor arbeidsmigranten om fatsoenlijk hierheen te komen; en bij de markt van mensensmokkelaars die Europa zelf heeft gecreëerd.’

‘Ik was onlangs een paar keer in Duitsland en ik kan uit ervaring spreken dat er wordt geselecteerd op huidskleur of uiterlijk van de chauffeur en de herkomst van de auto. Dit is etnisch profileren in zijn puurste vorm.’

‘Ik kan uit ervaring spreken dat er wordt geselecteerd op huidskleur of uiterlijk van de chauffeur’

‘Het zou slecht zijn als Nederland dezelfde fout als Duitsland maakt en de grenzen dichtgooit. Dit lost het probleem van illegale migratie en de gevoelens van discriminatie en racisme niet op. Europa moet met een goed plan voor arbeidsmigratie en vluchtelingen komen om geweld, armoede en uitzichtloosheid te bestrijden. Begin bij het begin.’ ●

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

‘De soep wordt niet zo heet gegeten als hij wordt opgediend’ vind ik een van de mooiste Nederlandse gezegden. Dit wordt ook gezegd over de xenofobe taal richting vluchtelingen en migranten. Maar ik spreek in Rotterdam met veel mensen uit de PVV-achterban. Ze lijken volledig geïndoctrineerd met de wildste verhalen over asielzoekers. Dag in, dag uit worden ze gevoed met desinformatie op sociale media en de oneliners van haatdragende politici. Met die mogelijke grenscontroles, waar ik tegen ben, krijgen zij nu hun zin. Terwijl, er is geen vluchtelingencrisis in Nederland.’

‘Ik weet ook niet of generieke grenscontroles helpen bij de aanpak van drugscriminaliteit en internationaal terrorisme. Een meer gerichte aanpak en meer Europese en internatio-

‘Zullen de oorlogen, de opwarming van de aarde en de armoede buiten het rijke Westen als sneeuw voor de zon verdwijnen als we grenscontroles invoeren? Nee.’

nale samenwerking lijkt mij toch beter. Bovendien vraag ik me af of er door grenscontroles minder migranten komen. Zullen de oorlogen, de opwarming van de aarde en de armoede buiten het rijke Westen als sneeuw voor de zon verdwijnen als we grenscontroles invoeren? Nee. Maar dat is wel de reden waarom mensen vluchten en migreren, niet omdat we geen grenscontroles hebben. Een beetje logisch nadenken in de aanpak van migratie kan geen kwaad, anders is het straks letterlijk dweilen met de kraan open.’ ●

Ibrahim Özgül,
ondernemer en bestuurder

‘Als er een dreigende crisis is met terreur en oorlog in Nederland, ben ik uiteraard voor grenscontroles om onze veiligheid te waarborgen. Maar is dat nu het geval in ons land? We zijn een van de veiligste landen ter wereld. De PVV wil zich gewoon niet aanpassen aan het multiculturele karakter van Nederland en probeert haar ‘blanke’ nationalisme op

te leggen aan de rest van het land. Ze kunnen er niet tegen dat migranten en kinderen van migranten al eeuwenlang onderdeel zijn van deze maatschappij. Nederland is een migratieland. Je kunt Nederland niet definiëren zonder migratie. Dat is een ontkenning van onze geschiedenis. Dit is ook te zien in de reactie van Thierry Baudet toen Rob

Jetten hem eraan herinnerde dat zijn voorouders uit Indonesië en Frankrijk stammen. Baudet reageerde dat hij geen migrant is, omdat hij voor ‘98 procent blank’ zou zijn. Ik denk dat we geen grenscontroles, maar racismecontroles moeten invoeren. De voorzitter van de Tweede Kamer (Martin Bosma, PVV, red.) bakt er vooral snog niks van.” ●

Ruben Arnhem,
wijkraadslid

‘Onverwachte controles vind ik een goed idee. Ik zit bijna wekelijks in de trein naar Antwerpen. Tussen Breda en Mechelen stappen regelmatig veiligelanders en andere illegalen in. Niet voor woon-werkverkeer, nee, ze zijn op rooftocht. De één probeert je af te leiden door vragen in het Frans te stellen: *‘Est-ce le train pour Bruxelles?’* Terwijl de ander probeert een tas of andere waardevolle spullen te stelen. Dan heb je de zogenaamde doofstomme, die overigens gewoon kan horen, met een zielig verhaal dat hij geld nodig heeft voor zijn zieke kinderen. Of je wordt lastiggevalen door net geklede mannen die hun paspoort ‘toevallig’

‘Kom maar op met die grenscontroles’

kwijt zijn en graag hun Rolexhorloge of iPhone aan je verkopen. Deze mensen moeten zo snel mogelijk de bak in of worden gedeporteerd naar hun land van herkomst. Ze hebben geen toegevoegde waarde voor de maatschappij. Dus kom maar op met grenscontroles in de trein en op andere plekken.’ ●

Mostafa Hilali,
militair

‘Als Duitsland niest, dan zijn wij hier ook verkouden, toch? Er is echter één ‘probleempje’: volgens het regeerprogramma willen we migratie helemaal niet stoppen. Genoeg organisaties en bedrijven zijn bijna volledig afhankelijk van migranten voor werk dat Nederlanders niet kunnen of willen doen. Ook zijn er veel migranten die we graag binnenhalen omdat ze geld meebrengen. Die noemen we dan voor het gemak ‘expats’, zodat we nog steeds tegen ‘migratie’ kunnen zijn, maar dan voor de bühne.’

‘Verder is het zo dat migranten geen monopolie hebben op criminaliteit. Er zijn genoeg niet-migrantengedichten die prima in staat blijken om efficiënte en profes-

‘Volgens het regeerprogramma willen we migratie helemaal niet stoppen. Genoeg organisaties en bedrijven zijn bijna volledig afhankelijk van migranten voor werk dat Nederlanders niet kunnen of willen doen’

sionele misdaden te plegen. Ook is het de vraag of we migranten moeten vrezen die een ‘andere cultuur’ hebben. Als dat zo was, dan moet er een grens komen rondom de Randstad, tussen 010 en 020, tussen Friesland en de rest van het land, en mogelijk ook langs de grote rivieren om het protestante Noorden te scheiden van het katholieke Zuiden.’ ●

Jakob de Jonge,
kunstenaar

‘Het lijkt een paniecreactie van Duitsland. Ze zien de AfD winnen en grijpen grenscontroles aan om de opmars van extreemrechts te stoppen. Een illusie. Het zal juist een precedent scheppen. Andere Europese landen willen hetzelfde doen. Je ziet eigenlijk hoe diep de politieke crisis in Europa is. En dat is niet alleen de schuld van extreemrechts; de opkomst van zulke partijen is ook een reactie op het falen van de huidige generatie politici in het Westen. Scholz is daar onderdeel van, maar ook Rutte, Wil-

‘Migrantengedichten hebben geen monopolie op criminaliteit’

ders (wiens schaduw in Den Haag sinds zijn kabinetsdeelname in 2010 altijd heeft geheerst), Schoof (als topambtenaar), Macron. Ze behoren allemaal tot dezelfde generatie mensen die Europa heeft bestuurd als een stel technocraten. Grenscontroles zijn geen oplossing tegen de opkomst van extreemrechts. Er is grote behoefte aan een volksbeweging die zich inzet voor de humanistische waarden van Europa, voor vrede, recht, gelijkheid en gelijkwaardigheid.’ ●

LODY VAN DE KAMP

Rabbin en publicist.

Nederland is al lang geen rechtsstaat meer

Het waren uiteindelijk vooral de situatie in Ter Apel en de afhandeling van de gaswinning in Groningen die mij erg hebben geraakt. De terughoudendheid bij sommigen om elkaar te helpen bij de opvang van vluchtelingen, evenals de aanvankelijke onwil om voor Groningers te doen wat nodig was, heeft bij mij iets doen knakken dat niet eenvoudig herstelt.' Dit zijn de afscheidswaard van de Groningse burgemeester Koen Schuiling, die geen energie meer kan opbrengen om zijn taak langer vol te houden. Hij aanvaardt geen volgende ambtstermijn.

Aan de andere kant van het land in Vlaardingen zal een tienjarig meisje waarschijnlijk haar leven lang intensieve zorg nodig hebben. Het kind werd na zware mishandelingen, mogelijk door haar pleegouders, met botbreuken en hersenletsel naar het ziekenhuis gebracht. De zorgorganisaties, de school en de politie zijn allemaal tekortgeschoten.

De zojuist aangetreden minister van Asiel en Migratie, Marjolein Faber, stopt per 1 januari met de financiering van de Landelijke Vreemdelingenvoorziening. Dat betekent geen bed, geen bad en

geen brood meer voor vreemdelingen zonder verblijfsvergunning.

Ik ben op zoek gegaan naar wat het betekent om in een rechtsstaat te leven. Volgens de Staatscommissie Rechtsstaat is 'de rechtsstaat een staatsvorm waarin de overheid gebonden is aan het recht. Dat betekent dat wetten en regels de uitoefening van macht door de overheid begrenzen. De inwoners hebben fundamentele rechten (grondrechten) die de overheid niet zomaar mag beperken'.

ProDemos, het landelijke Huis voor Democratie en Rechtsstaat, legt dit verder uit: een rechtsstaat is een staat waarin vrijheid, rechtszekerheid en rechtsgelijkheid voor de burger belangrijk zijn. De burger geniet bescherming van zijn rechten en vrijheden tegen zowel medeburgers als de overheid, inclusief de rijksoverheid en lokale overheden zoals waterschappen, provincies en gemeenten.

Op 4 september kwam voor de islamitische scholengemeenschap het Cornelius Haga Lyceum in Amsterdam eindelijk het verlossende woord van de rechter: 'De Nederlandse Staat heeft ten onrechte het beeld gecreëerd en in stand gehouden dat op het Cornelius Haga Lyceum ruimte was voor personen met een antidemo-

cratisch en anti-integratief gedachtengoed. De Staat moet de school een nog nader te bepalen vergoeding betalen voor de geleden schade.'

Ooit schrokken we van de documentaire De Blauwe Familie over racisme, seksisme en uitsluiting binnen de politie. Op een gegeven moment werd melding gemaakt van institutioneel racisme op een van de ministeries in Den Haag. Ja, er gebeurde wel eens iets.

Na zoveel jaar kan ik bijna tot in het oneindige doorgaan met het opsommen van falende overheidsinstellingen. Het gaat niet meer alleen om racisme of uitsluiting binnen overheidsdiensten. Het is nu duidelijk dat onze Nederlandse staat, inclusief onze gekozen regering, op vrijwel elk gebied faalt in het handhaven van haar taak om de samenleving te beschermen.

De burgemeester redt het niet meer in het migratiedossier in Ter Apel en het Groningse gasdossier, tegen zijn eigen overheidsinstanties in. Het Vlaardingse meisje moest moederziel alleen vechten voor haar leven terwijl de instanties die over haar moesten waken op allerlei manieren tekortschoten. Het leven in een rechtsstaat heeft haar niet kunnen redden.

Een nieuw aangetreden ministersploeg ontzegt het basisrecht van ieder mens om een boterham

te eten en een bed om in te slapen, ongeacht of die persoon een piloot, een secretaresse of een vreemdeling zonder verblijfsvergunning is.

De leiding van het Rotterdamse politieapparaat schrikt andermaal van het racisme binnen het bureau. Wat we dachten dat een lijst van incidenten was, blijkt nu bijna eindeloos. Het falen van de overheidsdiensten in en rond Vlaardingen laat zien dat de rechtsstaat misschien hier en daar bescherming biedt, maar juist niet daar waar die bescherming in de eerste plaats bedoeld is: voor de zwakkeren in onze samenleving. Voor de toeslagenouders, de bewoners achter de gescheurde muren in het noorden van ons land, en de ouders die hun kinderen binnen hun eigen religieuze traditie onderwijs willen laten genieten aan het Cornelius Haga Lyceum.

Al deze droeve berichten brengen mij tot de volgende dramatische conclusie: Nederland is volgens de normen die onze grondwet en de eigen overheid ooit hebben vastgesteld, al lang geen rechtsstaat meer. Een scherpe conclusie die ik graag zou willen inruilen voor een andere, maar in de huidige situatie, met geen brood, geen bad, geen zorg en geen bescherming, kan ik niet tot een andere conclusie komen. •

Nederland heeft niet alleen techwerkers nodig

Goedgemutst knipte de kapper in Amsterdam-West zijn klant. Als adempauze blikte hij naar buiten. Een oudere man liep langs zijn zaak. Even later zag hij die oudere man weer langslopen. Het gaf hem geen goed gevoel. De kapper liep naar buiten.

● REYIS KURT

Hij sprak de oudere man aan: 'Meneer, waar gaat u naartoe? Wie bent u?' De oudere man kon geen adequaat antwoord geven. Het was een dementerende man die de weg kwijt was. Hij haalde hem naar binnen, gaf hem iets te drinken en ging bellen om de man veilig en wel terug naar zijn woonadres te laten brengen.

Op de ochtend van Prinsjesdag geven de religies hun zegen aan de begroting. In de ochtend geven de religies hun zegen aan de begroting. De Nederlandse staat is niet achterlijk. Als alle religies de zegen geven, is er grotere kans van slagen van de begroting. Sommigen geloven

BEELD: A.I./DE KANTTEKENING

'Dit kabinet gaat op alle knoppen drukken om de migratie in te dammen'

dat sinds dit ritueel is begonnen, de begroting overschotten is gaan geven.

Daarna worden de regeringsplannen door koning Willem-Alexander in de Troonrede ontvouwd. Veel is al gelekt. Dat is trouwens ook traditie geworden.

Dit kabinet gaat op alle knoppen drukken om de migratie in te

dammen. Vooral asielzoekers zijn eigenlijk helemaal niet meer welkom. Ze zullen geen huis meer krijgen. Vanaf Ter Apel mag er niet meer gespreid worden. Zo ontstaat er een artificieel asielinfarct. Dit gaat de regering in Europa uitleggen als een echte crisis, alsof honderdduizenden ontheemden tegelijk lopend de grens oversteken.

De techboeren in Veldhoven hebben hun zaken uitonderhandeld. Wanneer Nederland moeilijk gaat doen met de visa en werkvergunningen voor hun kennismigranten, zullen ze in het buitenland kijken of er akkers

langs de snelweg te vinden zijn waar ze hun hightechfabrieken op kunnen bouwen. In het buitenland wordt de rode looper uitgerold, waarschuwde de techbaas. De regering haalde Beethoven uit zijn graf om het Veldhovense bedrijf gunstig te stemmen.

Nederland heeft niet alleen techwerkers nodig. De asielzoekers die in de afgelopen tientallen jaren zijn gekomen, vervullen bijna allemaal een functie. Eén is partijleider en coalitiepartner. Eén is partner van een coalitiepartner. Eén is ook partner van een coalitiepartner, maar ik weet niet zeker of ze een asielzoeker is

geweest. Maar migrant is ze zeker.

We kunnen nu één voor één gaan kijken welke migrant wat doet, maar dat is niet efficiënt. Zoveel tijd heeft u niet. Ik trouwens ook niet.

Neem maar van mij aan: in uw dorp was de pizzeria al Turks. De kapperszaak is nu Syrisch. Uw kapotte telefoon, die u echt nodig heeft, wordt door een Afghaan gerepareerd. En uw pakketje wordt door een Eritreeër bezorgd.

Laten we ze eens allemaal wegdenken. Dan blijft er een kale boel over. En het is heel erg sneu voor de coalitiepartners. ●

CHRIS AALBERTS

Journalist en auteur van o.a. 'De puinhopen van rechts'. Doceert Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Pieter Omtzigt valt helaas in een lange, treurige traditie

Wetenschappers roepen het al jaren, maar we kunnen het nu ook elke dag in het nieuws zien: we leven niet meer in een partijdemocratie, maar in een personendemocratie. Plat gezegd had je vroeger partijen die iets voorstelden, een serieuze organisatiestructuur hadden, inhoudelijke plannen ontwikkelden, een eigen ideologie hadden en politici zochten die de organisatie en visie konden representeren. Zij waren passanten: politici zitten er tijdelijk, de ideologie blijft.

Nu gaat dat helemaal anders: personen hebben de functie van partijen overgenomen. Het draait om de leider, die continu in de spotlights staat, de bindende factor is en de visie van de partij verwoordt. Standpunten worden niet meer doordacht door wetenschappelijke bureaus of inhoudelijke commissies, maar zijn eerder wat de leider uit de heup schiet. Of het allemaal erg doordacht is maakt geen verschil: de rest van de partij moet erachteraan lopen.

Het probleem laat zich raden: deze leiders falen. We zien dat vooral op rechts. Pim Fortuyn is een legende geworden, maar wel

door de geschiedenis geweld aan te doen. Hij schreef boeken en had allerlei visies. De meningen erover verschillen, maar over één ding zou eensgezindheid moeten bestaan: een partij opbouwen, goede mensen aantrekken en een bindende factor zijn waren zijn sterkste kanten niet.

Leuk op televisie

Rita Verdonk deed het leuk op televisie en voorstanders van streng migratiebeleid waren fan van haar, maar ze kon geen partijorganisatie van de grond trekken, stond niet open voor kritiek en had weinig diepgang. De fans van Verdonk hebben dit nooit willen zien. Thierry Baudet idem dito: hij deed het een tijdje leuk op camera zolang hij de teksten van anderen uitsprak, maar toen hij zijn eigen standpunten begon te verspreiden bleek hij een extremist die van anderen blinde volgzaamheid eist.

Doe niet alsof dit slechts een fenomeen is op de rechterflank. Sylvana Simons is eveneens een voorbeeld: ze heeft racisme prima op de agenda gezet, maar ze zette geen functionerende organisatie op. Bijl is een partij die wordt gesteerd door interne conflicten en inmiddels min of meer uit elkaar is gevallen. Dat is natuurlijk niet alleen maar de schuld van

Echte leiders hebben ook het vermogen een beweging te bouwen

Simons, maar ze draagt er wel deels verantwoordelijkheid voor. Nee, niet alles wat ze doet verandert in goud.

Zo komen we bij Pieter Omtzigt. Eenzijdigheid troef: hij is een Kamerlid dat onrecht scherp aan de orde stelt en belangrijk was bij het aan het licht brengen van de toeslagenaffaire. Maar niet alles wat hij aanraakt gaat glimmen. Nieuw Sociaal Contract is een fanclub: er is weinig reden aan te nemen dat de organisatie zonder Omtzigt op eigen benen kan staan.

Geen uitgangspunten

Als u dat niet gelooft, moet u even kijken naar de ideologische onderbouwing van het NSC-programma.

Die bestaat niet. Een beginselprogramma op basis waarvan de standpunten van NSC kunnen worden geëvalueerd? Nergens te bekennen. Opeens begrijpen we waarom NSC eerst kon zeggen dat men niet met de PVV wilde regeren en het later toch maar wel deed: er is simpelweg geen uitgangspunt, zoals dat bij nieuwe partijen rond een leider altijd gaat.

In de personendemocratie worden leiders op een voetstuk geplaatst, maar dat is vooral gebaseerd op een beperkt aantal prestaties, standpunten of mediaoptredens. Prima hoor, maar echte leiders hebben ook het vermogen een beweging te bouwen, zichzelf daaraan ondergeschikt te maken en de inhoud op de eerste plaats te zetten. Zie alle voorbeelden van de afgelopen twintig jaar en je ziet dat Omtzigt in een lange traditie valt. Dat is cynisch, want Omtzigt is nog steeds ook een prima politicus.

Zomaar een idee: houd op met het blind adoreren van politieke leiders, maar bezie ze als onderdeel van een ideologische beweging die een langere levensduur heeft dan de carrière van één individu. Dat zal ook de druk op leiders om continu op hun tenen te lopen – zie Omtzigt – aanzienlijk verminderen. Iedereen vaart er wel bij. ●

Sinan Can: 'Er zijn meer dan 900 kogels in omloop'

Journalist Sinan Can, 'Documaker des Vaderlands', heeft het weer geflikt. Sinds 11 september is zijn serie De Wapenroute te zien op NPO2.

● TAYFUN BALCIK

Sinan Can (1977) duikt – aan de hand van drie 'ontwrichtende moorden in Nederland' (Pim Fortuyn, Theo van Gogh en Peter R. de Vries) – in de wereld van de wapenhandel. *De Kanttekening* sprak hem over zijn nieuwe tv-serie *De Wapenroute*, maar ook over Nederland en Nijmegen en hoe Nederlanders met en zonder migratieachtergrond zich tot elkaar (moeten) verhouden. 'Mijn basisschooldocenten gingen in de zomer naar Marokko en Turkije om ons beter te begrijpen', zegt hij.

Ik val gelijk met de deur in huis. Wat maakt het nou uit waar wapens vandaan komen? De intentie van de moordenaar is toch belangrijker? Met een mes

kun je ook mensen neersteken. Je gaat toch ook niet onderzoeken waar het mes vandaan komt?

'Een mes is net iets anders dan een pistool. Want met een pistool als wapen, kun je veel meer en makkelijker mensen doodmaken. Met een mes is dat toch lastiger. Dit is gewoon basale kennis door al die schietincidenten in Amerika, waar tieners met auto-

matische wapens scholen binnengaan en leerlingen bij bosjes doodschieten.'

Oké, Amerika lijkt een ander verhaal.

'Nee, ik vond het ook voor hier relevant. We zijn namelijk eigenlijk altijd gefocust op de moordenaar, de intentie van de daders. Daar wordt dan, overigens terecht, grondig onderzoek naar

gedaan en dan is het eigenlijk klaar. Maar het wapen dat is gebruikt, is ook fascinerend. Mijn interesse hiervoor ontstond toen ik een item zag over de moord op de Amerikaanse president Abraham Lincoln. Dat hebben ze toen minutieus weten te traceren, helemaal terug naar de fabriek zelfs, waar het moordwapen is gemaakt. Het is überhaupt interessant om te weten dat er wereldwijd meer dan 900 miljoen wapens en 12 miljard kogels in omloop zijn. Daarmee zou je volgens wetenschappers iedereen op aarde niet één keer, maar twee keer kunnen doodschieten, en dan ben je nog steeds niet uitgeschoten.'

En we blijven maar wapens produceren.

'Inderdaad. Bovendien zijn wapens heel duurzaam. Als je ze goed onderhoudt, kun je er wel honderd jaar mensen mee afknallen. Kijk maar naar de drie moordwapens. Het wapen waarmee Fortuyn is doodgeschoten, een M43, is in Noord-Spanje gemaakt in de fabriek Star, die niet meer bestaat. Dat wapen is ergens in 1991/1992 geproduceerd en werd tien jaar later door Volkert van der G. gebruikt voor een politieke moord. Het Kroatische wapen dat Mohammed Bouyeri gebruikte, een HG95, werd halverwege de jaren '90 gemaakt in de fabriek HS Product. Ook dat wapen heeft een reis van tien jaar gemaakt tot het fatale moment op de Linnaeusstraat. Het wapen waarmee Peter R. de Vries werd doodgeschoten, was een Turks gas-alarmpistool, een Zoraki 917, dat was omgebouwd tot een moordwapen. De moordenaars van Peter R. de

'Ik kan er met mijn verstand niet bij dat al die wapens de wereld een stukje veiliger hebben gemaakt'

SCÈNE UIT DE WAPENROUTE. BEELD: BNNVARA

miljoen wapens en 12 miljard

SINAN CAN IN DE BNNVARA-SERIE DE WAPENROUTE

Vries hadden ook een Heckler en Koch mitrailleur uit 1979 bij zich, een wapen dat in de Joegoslavijsche oorlog was gebruikt en een reis van meer dan 45 jaar had gemaakt. Dat wapen haperde omdat ze er de verkeerde munitie in hadden gestopt; anders was het misschien het moordwapen geworden.'

Ja, maar wapens zijn er toch ook om 'onze veiligheid' te garanderen?

'Dat is de klassieker natuurlijk die we vanuit de militaire economie en veiligheidsindustrie kennen. Al die wapens zouden de wereld veiliger hebben gemaakt. Hoewel ik wil niet tekort wil doen aan veiligheidszorgen en erken dat sommige oorlogen gerechtvaardigd zijn, kan ik met mijn verstand

niet bij dat al die wapens de wereld een stukje veiliger hebben gemaakt. We hoeven niet heel ver terug te gaan in de geschiedenis. Kijk vanaf de Eerste Wereldoorlog: hebben de biljoeneninvesteringen in defensie de laatste honderd jaar de wereld veiliger gemaakt? Het wapenarsenaal is

'Ik voelde en voel me nog steeds thuis in Nijmegen'

groter dan ooit. Krijg je door drones een veilig gevoel?'

Oké, punt gemaakt. Nu over je focus op de moorden op Pim Fortuyn, Theo van Gogh en Peter R. de Vries. Waarom juist deze drie personen?

'Omdat deze moordacties maat-

schappij-ontwrichtend waren. Door heel Nederland ging als het ware een schokgolf toen deze moorden plaatsvonden. En sindsdien is de polarisatie alleen maar toegenomen. Op mij maakte de moord op Fortuyn als beginnende journalist ook een enorme indruk. Ik werkte toen als stagiair bij het tv-programma van Mehmet Ali Birand (godfather van de Turkse journalistiek, red.). Iemand op de Turkse redactie in Istanbul zei: 'Ze hebben die kale van jullie doodgeschoten.'

'En toen begon bij mij een vrees te ontstaan, waar veel mensen met een migratieachtergrond van onze generatie over mee kunnen praten: het zal toch niet een buitenlander zijn die dit heeft gedaan? En hoe gek het ook klinkt, ik voelde een enorme

opluchting toen de politie met het bericht kwam dat het om een blanke man ging.’

Ja, heftige periode was dat. In de Volkskrant zeg je dat je gelukkig bent in Nijmegen. En daarna: ‘Elk kind met een migratieachtergrond wens ik zo’n plek toe. Er was geen discriminatie.’ Heb jij geluk gehad?

‘Ja, en het gekke is dat dit allemaal na de moord op Fortuyn is gaan schuiven. Nederland is veranderd. Natuurlijk zijn er mensen die zeggen dat het daarvoor ook een puinzooi was, maar als ik op mijn leven terugkijk – in mijn ervaring en ik heb niks verdrongen of zo – dan was er tot mijn vierentwintigste eigenlijk weinig aan de hand in Nederland. Daarna gaat het mis. Met die moorden, maar ook hoe we verder met elkaar omgaan. Mensen schelden elkaar tegenwoordig elke dag uit op sociale media. Ik moet ook eerlijk zeggen dat de wijk waarin ik ben opgegroeid echt heel bijzonder was en dat andere wijken, niet zo heel ver van waar ik woonde, het slechter hadden getroffen. Dus ik zeg niet dat er geen racisme in Nijmegen was, maar niet bij ons. Wij waren multicultureel in de breedste zin van het woord, met studenten, homo- en lesbische stellen, gastarbeiders, witte arbeiders, praktisch- en hoogopgeleiden, allemaal door elkaar en met een actief buurthuis.’

Voor een Amsterdammer uit Nieuw-West of iemand uit Rotterdam-Zuid is dit moeilijk te geloven, denk ik.

‘Dat geloof ik meteen. Mijn basisschooldocenten uit die tijd waren heel geëngageerd. Weet je wat zij in de zomer deden? Ze gingen juist heel doelbewust naar Turkije en Marokko om ons beter te begrijpen. En dat wordt nu als cultuursensitieve flauwekul gezien. Maar ik vond het

echt heel bijzonder dat mijn lerares uit groep 7 meer wist te vertellen over Turkije dan ik. Dat gaf me veel geborgenheid. Ik voelde en voel me nog steeds thuis in Nijmegen. Als ik nu naar foto’s van mijn basisschool kijk, dan zijn het ongeveer vijftig procent mensen met een migratieachtergrond en de rest Nederlanders zonder migratieachtergrond, vaak ook uit arbeidersgezinnen. Ze hebben echt allemaal een mooie carrière opgebouwd.’

‘Documentaires kunnen krachtige middelen zijn om sociale verandering te bewerkstelligen’

Maar is er van dat walhalla aan sociale cohesie in Nijmegen nog wat over?

‘Ik zeg altijd dat Nijmegen het laatste bastion is. Geen Amsterdamse toestanden hier, maar dat moeten we ook behouden. Daarom vind ik, als je wilt dat Nederland op de lange termijn sterk blijft, je ervoor moet zorgen dat mensen zich thuis voelen, meedoen, zich geliefd voelen en echt onderdeel worden van dit land. Dan haal je het maximale uit iedereen.’

In Nederland lijkt daar met ‘eigen-volk-eerst’-roepers in de politiek geen ruimte voor.

‘Ik sprak laatst een meneer die op de PVV stemt. Ik zei: ‘Ik heb

een maag-darm-leverarts, een ex-vluchteling uit Afghanistan. Een bevriende cardioloog is een Iraanse ex-vluchteling; hij is een van de beste cardiologen van Nederland. Als jij, god verhoede, in het ziekenhuis belandt, gaan deze mensen toch niet zeggen: ‘Jij bent een PVV’er, ik ga jou niet behandelen?’ Hij had er weinig oren naar. Maar zolang we deze kant van migratie niet zien en alleen maar op de problemen focussen, ben je onderdeel van het probleem. Het is belangrijk

met een migratieachtergrond gehoord. Die worden behandeld als kasplantjes die bescherming nodig hebben. Daar is niks gelijkwaardigs aan. Ik ben niet minder, omdat ik toevallig een migratieachtergrond heb. Aan het begin van mijn carrière zei een collega: ‘Zo Sinan, je bent van een dubbeltje een kwartje geworden.’ Toen dacht ik: ‘Wat bedoel je nou?’

Was je geen dubbeltje dan?

‘Nee, zo heb ik mezelf nooit gezien. Onder de juiste omstandigheden, en daar moeten we inderdaad wel aan werken, kan ieder pareltje in elke wijk bereiken wat hij of zij wil. Mensen die anderen classificeren in dubbeltjes en kwartjes, daar ligt het probleem, denk ik.’

Laatste vraag: wat zou je toekomstige documakers met een migratieachtergrond willen meegeven?

‘Wat ik ze op het hart wil drukken, is dat bij mainstream media soms bepaalde verhalen en stijlen lijken te prefereren. Dan is het belangrijk om trouw blijven aan wie je bent en wat je wil vertellen. Jouw stem is waardevol en authentiek, en de kracht van je verhalen zit juist in die eigenheid. Je migratieachtergrond geeft je een unieke blik op de wereld. Gebruik dit perspectief als kracht en zet het in om verhalen te vertellen die anders onverteld blijven. Laat je niet afschrikken door weerstand, want door eerlijk en onbevreesd te zijn, kun je een diepere impact maken. Documentaires kunnen krachtige middelen zijn om sociale verandering te bewerkstelligen. Je kunt de dialoog openen, onrechtvaardigheden blootleggen en gemeenschappen een stem geven die vaak over het hoofd worden gezien. Blijf vooral geloven in jezelf en laat je nooit ontmoedigen.’ ●

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl

Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs

Medische Keuring
Levensverzekering

Verzuim &
Re-integratie

Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven

Tijdens de Prinsjesdagviering verd

Al vijftientig jaar komen vertegenwoordigers van tien religieuze stromingen op Prinsjesdag bij elkaar om de regering een morele boodschap mee te geven. 'We willen politici helpen de juiste vragen te stellen.'

DE GROTE KERK IN DEN HAAG. BEELD: ROEL WIJNANTS/WIKIPEDIA

● MAJORIE VAN LEIJEN

Het thema van de Prinsjesdagviering in de Grote Kerk in Den Haag is dit jaar '25 jaar verschil vieren', ter ere van het jubileum van de unieke samenkomst. Voordat de miljoenennota

en de Rijksbegroting het publieke en politieke debat opeisen en de regering officieel van start gaat, willen de organisatoren de politici een boodschap meegeven: kijk naar de mensen achter de cijfers.

Die boodschap komt van de christenen, joden, moslims, boeddhisten, hindoes, humanisten, bahá'ís, sikhs, soefi's en de brahma kumaris die Nederland rijk is. 'Elk jaar lukt het weer om

hier met tien verschillende stromingen, min of meer hand in hand, bij elkaar te komen. Het is ontzettend leerzaam om te horen hoe anderen denken en welke rituelen ze hebben', zegt Hanne Bikker, voorzitter van de Inhoudelijke Commissie.

'Het werd een gebed voor de overheid genoemd, toen deze samenkomst 25 jaar geleden voor het eerst werd georganiseerd', vertelt hij. Hij is zelf zeven jaar

betrokken bij de organisatie, maar zat in de jaren ervoor geregeld in de zaal om te luisteren naar de toespraken. 'Het is een oorspronkelijk protestantse traditie die heel ver teruggaat. De gedachte vanuit de kerk was dat de overheid een door God gegeven instelling was. Nu zal niet iedereen er meer zo over denken.'

Het is dan ook meer een spirituele boodschap geworden, voor het parlement en het kabinet,

wijnen politieke verschillen

maar ook voor de stad Den Haag en het hele land, vertelt hij. ‘Zo van: jullie hebben straks over de begroting, maar laten we het hier nog even hebben over de mensen voor wie we het doen. We willen vooral zeggen dat we ondanks alle verschillen toch kunnen

‘Het 25-jarig jubileum nodigt ook uit tot reflectie. Wat heeft in deze periode indruk gemaakt? Heeft spiritualiteit houvast gegeven, persoonlijk of’ maatschappelijk? Hoe kijken we naar de rol van levensbeschouwing in deze tijd?

provinciale vertegenwoordigers. En algemeen publiek, inclusief kinderen.’

Ergens vindt Bikker het jammer dat niet het hele politieke spectrum is vertegenwoordigd. ‘Het zou mooi zijn als alle regeringsleiders er zijn, maar dat is nooit het geval. De confessionele partijen zijn over het algemeen beter vertegenwoordigd. Ik heb geloof ik een keer iemand van de PVV zien lopen. Geert Wilders zelf heb ik nog nooit gezien. De minister-president is er wel altijd bij.’

‘Dan gaat het ergens over’

Hoewel het niet de bedoeling is dat de bijeenkomst een politiek debat wordt, raken de thema’s

doende ruimte voor reflectie. Zo gaat Tweede Kamerlid Rosanne Hertzberger in gesprek met oud-politicus Ernst Hirsch Ballin, over de vraag wat religie betekent in het leven van een politicus, vertelt de voorzitter.

Een van de toespraken die Bikker het meest heeft geraakt in de afgelopen jaren was die van rabbijn Awraham Soetendorp, die ook dit jaar een toespraak houdt. ‘Hij sprak over de duurzaamheidsdoelen van de Verenigde Naties en riep het kabinet op hier meer aan te doen. Dit was tien, vijftien jaar geleden. Het was een hele emotionele oproep, hij sprak echt vanuit het hart. En hij wist heel goed tegen wie hij het had.’

‘We willen vooral zeggen dat we ondanks alle verschillen toch kunnen samenwerken’

samenwerken. We denken dat deze boodschap voor alle regeringsleiders van belang kan zijn en dat het ze kan inspireren.’

Voorbeeld voor het land

Dit jaar is het thema een uitzonderlijke, het jubileum staat centraal. ‘We hebben de vertegenwoordigers van de tien stromingen gevraagd juist tegen ons te spreken. Wat betekent deze bijeenkomst voor hen? Wat heeft in deze periode indruk gemaakt? Heeft spiritualiteit houvast gegeven, persoonlijk of maatschappelijk? Hoe kijken we naar de rol van levensbeschouwing in deze tijd?’

Spreekers en muzikanten dit jaar zijn: denker des vaderlands Marjan Slob, spoken word-artiest Ernanda Brandt, rabbijn en erevoorzitter Awraham Soetendorp, oud-minister Ernst Hirsch Ballin, Tweede Kamerlid Rosanne Hertzberger, journalist Coen Verbraak, Haags koor Academy of Vocal Arts, rietfluitist (en geestelijk verzorger) Mucahit Batman en organist Ben van Oosten.

De krachtige boodschap van de organisatie van de Prinsjesdagviering is dat we onze verschillen overbruggen en blijven samenkomen, steeds weer in gesprek zijn, dat we voor elkaar openstaan, ook wanneer we het niet eens zijn. Dat kan ook in de samenleving als geheel en daarmee een voorbeeld zijn voor het landsbestuur’, aldus de website.

Minister-president komt altijd

Bikker is zich ervan bewust dat de noodzaak tot verbinden dit jaar extra urgent is. ‘Er is nogal een wisseling van de wacht geweest. Er zijn nu partijen bij die nogal een mening hebben over een bepaalde godsdienst.’ Beker doet hiermee op de PVV, en de anti-islamagenda die de partij jarenlang hekelde.

Of er mensen van de PVV aanwezig zullen zijn in de kerk weet hij nog niet, want er kunnen zich nog steeds mensen aanmelden. ‘Meestal zijn er een handvol kabinetsleden en een groter aantal Kamerleden, ambassadeurs en

wel aan de politiek. Sommige politici vinden dit lastig, vertelt de organisator. ‘Zo was er ooit een politicus die vond dat we te politiek werden. We kwamen te dichtbij. Maar dan denk ik: dan gaat het ergens over. We willen politici helpen de juiste vragen te stellen. We hopen ze te verrijken in hun manier van kijken naar de ander, door middel van woord en kunst.’

Voorgaande thema’s waren geloofwaardigheid, menswaardigheid, dialoog, verbinding, samenwerking, spiritualiteit, menselijkheid, handelen en vertrouwen. Ook dit jaar is er vol-

Zal het onderwerp Palestina dit jaar ook ter sprake komen? Bikker denkt niet in directe zin. Maar het speelt wel degelijk mee op de achtergrond, legt hij uit. ‘De oorlog brak net na Prinsjesdag vorig jaar uit. Natuurlijk voelen we de spanning, en als je niet oppast kruipt die erin bij de viering. Maar daarom is het juist zo van belang om elkaars standpunten te begrijpen. We willen dit jaar vijftienvijftig jaar aan verschil vieren. Elkaars verschillen erkennen en ervan genieten. Dat is de grote boodschap die we willen meegeven dit jaar.’ ●

‘Natuurlijk voelen we de spanning van de oorlog’

‘Vrij Nederland moet weer kleur o

Als nieuwe hoofdredacteur wil Sander Heijne *Vrij Nederland* weer tot moreel kompas maken. ‘Mijn ambitie is een nieuw verhaal voor progressief Nederland.’

● MARISKA JANSEN

De redactieruimte van *Vrij Nederland* huist sinds kort op de bovenste etage van debatcentrum Pakhuis de Zwijger. Een ruim lokaal met zeventien werkplekken, uitkijkend over de oostkant van Amsterdam. ‘Hiernaast is nog een ruimte, daar zoek ik nog een huurder voor’, wijst Sander Heijne (1982). Sinds april is hij hoofdredacteur van *Vrij Nederland*. Hij ziet het als zijn verantwoordelijkheid pal te staan voor journalistieke vrijheid, schreef hij kort na zijn aantreden tot zijn lezers.

‘*Vrij Nederland* is van oorsprong een verzetskrant. Opgericht in augustus 1940, een tijd waarin de nazi’s hier de baas waren’, zegt Heijne. ‘De hele eerste redactie is tijdens de oorlog gefusilleerd omdat ze een krant maakten waarin ze schreven wat geschreven moest worden.’

‘Ik zie een parallel met die tijd. De politiek van haat en onverdraagzaamheid is terug en richt zich vooral op minderheden. Op iedereen die een beetje afwijkt van de conservatieve, witte norm. Ik maak me daar grote zorgen over. Het is noodzakelijk dat *Vrij Nederland* met haar geschiedenis en traditie zich daarover duidelijk uitspreekt en benoemt wat gaande is.’

Heijne wil een stem geven aan mensen die we niet zo vaak horen in de publieke discussies. ‘Ik heb behoefte aan een grote schoonmaak van het maatschappelijk debat. Ik hoor voortdurend dezelfde geluiden en ideeën.’

In jullie colofon staan alleen maar witte mensen. Van de redacteurs bij *Vrij Nederland*

heeft niemand een migratieachtergrond?

‘We zitten in een overgangsfase. We bouwen aan een nieuwe website en een nieuw team. Ik heb in april de leiding overgenomen. Binnenkort kondig ik een aantal nieuwe mensen aan. Daar zitten journalisten bij met een migratieachtergrond.’

Dat vind je belangrijk?

‘Ja, diversiteit is een verrijking. Ik wil dat we een afspiegeling van de bevolking zijn. Een titel als *Vrij Nederland* moet vanuit verschillende perspectieven naar de samenleving kijken. Een journalist die ik net aan de freelancepool

HP/De Tijd voor duidingen en achtergronden bij het nieuws.

‘Daarnaast belandden we in een periode van ideologische eenheidsworst. Het neoliberalisme kwam op. We kregen een paarse coalitie. Alle politieke gezindten gingen min of meer dezelfde politiek uitdragen en voorstaan. Het was een tijd waarin iedereen in dezelfde ideologische fuik zat, namelijk dat ideologie voorbij was. Daarmee werd ook de positie van een blad als *Vrij Nederland*, dat voortkomt uit een zeer progressieve en vrijheidsminnende traditie, minder helder. Het werd steeds diffuser waar we voor stonden.’

‘De Gaza-oorlog laat zien waarom je moet voorkomen dat extremisten de leiding krijgen’

heb toegevoegd en waarmee we hopelijk veel mooie stukken gaan maken, is Bo Hanna. Ken je hem? Hij heeft echt een heel ander perspectief op de samenleving dan ik; zijn achtergrond is koptisch-Egyptisch. Ik heb net ook een oudere witte man aangenomen, die hadden we ook niet meer.’

In de jaren negentig was *Vrij Nederland* een instituut. Daarna leek het bergafwaarts te gaan. Wat is er toen gebeurd?

‘Ik denk een paar dingen. Kranten gingen weekendbijlages maken. Ze werden concurrenten in de traditionele rol van bladen als *Vrij Nederland* en ook van *Elsevier* en

Nu is de strijd in Gaza een grote oorlog. Hoe kijkt *Vrij Nederland* daarnaar? Beschouwen jullie Israël en de bezette gebieden ook als een koloniaal project?

‘Kijk, de oorlog in Indonesië destijds, de dekolonisatieoorlog, was overzichtelijk. Nederland was daar uitgejaagd en probeerde het te heroveren. Al was het voor de toenmalige redactie niet makkelijk om tegen die oorlog te zijn. De stemming in het land was dat we recht op Indië hadden.

‘Bij het Israëlisch-Palestijns conflict ligt het complexer. Ik ben ondubbelzinnig tegen de oorlog die Israël nu voert in Gaza. Als je mij vraagt: is er nu sprake van apartheid daar? Dan zeg ik ja, ik ben er geweest en denk dat dat zo is. Wat ik moeilijker vind, is dat mensen Israël een koloniaal project noemen. Want dat dwingt je de redenering af te maken.’

Tot welke slotsom zou je dan komen?

‘Als je Israël op gelijke hoogte stelt met het voormalige Nederlands-Indië, dan zeg je in feite dat Israël moet worden opgeheven. Dat is de consequentie van zo’n standpunt. Maar wat zijn de gevolgen hiervan voor Joodse mensen die daar geboren en getogen zijn? Je kunt onrecht niet bestrijden met onrecht. Daarom moet er een manier worden gevonden om vreedzaam met elkaar samen te leven en ieders mensenrechten te laten gelden.’

Hoe bericht *Vrij Nederland* over deze oorlog?

‘We schreven bijvoorbeeld over Dutch Scholars for Palestine. Nederlandse academici die bij hun universiteiten pleiten voor het doorsnijden van de banden met Israël. Dat hebben we vooral als journalistieke productie benaderd: wat speelt er op de universiteit, hoe zien die banden eruit, werken

p de wangen krijgen'

universiteiten mee? Op die manier dringen we niet één standpunt op. Ik wil onze lezers bouwstenen aanreiken om zelf na te denken.

‘Ik ben de hoofdredacteur, maar bepaal niet hoe er gedacht en geschreven wordt. Al is er wel een bandbreedte van meningen die wel of niet acceptabel zijn in *Vrij Nederland*. Een rode lijn.’

En die is?

‘Alles wat oproept tot het schenden van burgerrechten, mensenrechten, gaat te ver. Ik vind ook dat we ons heel duidelijk moeten uitspreken tegen politici en publieke figuren die oproepen tot onverdraagzaamheid en haat. Ik ben net zo fel gekant tegen mensen die oproepen tot het plegen van massamoorden in Palestijnse gebieden als tegen mensen die het onderscheid niet maken tussen vertegenwoordigers van de Israëlische staat en Joden. Dat is dezelfde denkwijze. Als je zo massaal bombardeert als Israël nu doet in Gaza, maak je geen onderscheid tussen strijders en burgers. Los van de vraag of het gerechtvaardigd is om daar oorlog te voeren, het is nooit gerechtvaardigd om burgers te bombarderen.’

‘De Gaza-oorlog laat ook zien waarom je moet voorkomen dat extremisten de leiding krijgen over een gebied. Dit gebeurt als je de ander demoniseert en uitsluit. Als dan de één een heel machtig leger heeft en voortdurend wordt bewapend en de ander niet, is dit wat je krijgt. Maar stel dat we het omdraaien. Je ontwapent de Israëlische en bewapent Hamas, dan worden de slachtofferrollen ook omgedraaid. Is dat wat we willen?’

Waar gaat *Vrij Nederland* met een nieuwe hoofdredacteur zich mee bezighouden?

‘Met de grenzen van onze vrijheid, vanuit een progressieve signatuur. Mijn grote zorg is dat onze vrije samenleving onder druk staat. Veel mensen durven online niet meer hun mening te uiten. Je wordt door medeburgers belaagd

zodra je dat doet. In feite is dat al het einde van de vrije meningsuiting. Een enorm probleem. Als we kijken naar onze democratie: naar oud-minister Sigrid Kaag die zich terugtrok uit de politiek omdat ze te veel bedreigd werd. Als mensen die een mandaat hebben niet meer durven deelnemen aan verkiezingen vanwege hun persoonlijke veiligheid, dan ben je eigenlijk al geen vrije democratie meer.

‘Het klassieke linkse verhaal is dood. De meeste vooruitgang is geboekt in het verleden. Toen conservatieve en progressieve krachten bereid waren om samen verder te komen. De AOW, toegang tot de

nen spelen bij het vinden van een nieuw verhaal voor progressief Nederland. Alle partijen zijn van harte welkom om bij ons te shoppen.’

Het valt me op dat je klimaat nog niet hebt genoemd.

‘Ik heb klimaatactivist Hannah Prins een column gegeven. Sociaal engagement en klimaat horen bij elkaar. Zie ook de fusie Groen-Links-PvdA. De grootste prijs voor klimaatschade wordt betaald door de kwetsbaarste mensen. Maar uiteindelijk heeft iedereen er belang bij dat we de klimaatproblemen oplossen.’

‘Het is niet gelukt om nieuwe generaties aan ons te binden’

zorg, publiek onderwijs. Nu is links zo klein met zo weinig aantrekkingskracht, dat het überhaupt geen eisen kan stellen over welke kant het opgaat met het land. Daardoor heeft rechts vrij spel.

‘Links moet zichzelf opnieuw uitvinden. In de jaren zeventig maakte links zich hard voor de spreiding van geld, kennis, macht. Dat appelleerde bij veel mensen. Ze zijn al een behoorlijk eind met die spreiding. De meerderheid van de mensen bezit een woonhuis en enig kapitaal. Dat succes is ook waarom links nu geen voet aan de grond krijgt. Veel mensen die vroeger links waren, stemmen nu rechts. Ze hebben het gevoel dat ze iets te verliezen hebben.’

Vroeger was *Vrij Nederland* echt een PvdA-blad. Bij welke partij horen jullie nu?

‘Mijn ambitie is dat wij een rol kun-

is op geen enkele manier gedemocratiseerd en ligt in de bestuurskamer en bij wat aandeelhouders. *Vrij Nederland* moet de macht gaan uitdagen met ideeën en informatie.’

In de nieuwe editie staat een column over reclame, vertelt Heijne, ‘alle feiten zitten erin’. ‘Tachtig procent van de producten in de supermarkt is echt ongezond. Ze zijn allemaal met reclame aan de man gebracht. De column is een pleidooi om reclame te verbieden. Dat is ook nog grappig, want hoe zit het dan met adverteren in *Vrij Nederland*? Lastig, want we moeten wel kunnen bestaan.’

Je ziet ook meteen hoe complex het is, wil Heijne zeggen. ‘Ondanks de scherpe kritiek op het neoliberalisme, denken we nog op zo’n neoliberale manier. We vinden reclame heel normaal. Maar het is natuurlijk gek dat de pont hier in Amsterdam, die vaart op kosten van de gemeente, door bedrijven wordt gebruikt als reclamezuil.’

Aan het eind van het gesprek komt Heijne nog even terug op de vraag waarom *Vrij Nederland* een moeilijke periode doormaakte. ‘Het is niet gelukt om nieuwe generaties aan ons te binden, de millennials en Gen Z. Ik denk dat mijn voorgangers in de jaren negentig en jaren nul moeite hadden om te profileren waar *Vrij Nederland* voor staat. Toen ik op de middelbare school zat, was de Koude Oorlog net voorbij. We dachten dat de eeuwige vrede was aangebroken en we allemaal rijk zouden worden. Nu we dertig jaar verder zijn, wordt pas echt zichtbaar dat dat een sprookje was en wat er mis is met dat wereldbeeld. Klimaatverandering, oorlogen en de opkomst van extreemrechts in westerse democratieën.’

‘*Vrij Nederland* kan zich nu weer veel duidelijker positioneren in de traditie waarin we zijn opgericht. Niet als verzetskrant, want er is geen oorlog. Maar wel met de jaren zeventig en tachtig, toen ideologie een veel duidelijkere rol speelde. Wij moeten weer kleur op de wangen krijgen.’ ●

**THOMAS
VON DER DUNK**Publicist.
Cultuurhistoricus.

Demografie mag geen taboethema zijn

Je kon erop rekenen: dat de H.J.Schoo-lezing van Pieter Omtzigt tot opwindend zou leiden. Dat zit hem enerzijds in de H.J.Schoo-lezingen als zodanig, die in het verleden regelmatig voor het ventileren van dubieuze ideeën hebben gefungeerd. Denk aan Dilan Yesilgöz, die twee jaar eerder met een tamelijk bizarre aanval op het 'woke-denken' kwam.

En het zit hem anderzijds in Omtzigt zelf, die wel vaker niet in helderheid uitblinkt. Met enkele terloopse suggestieve opmerkingen was hij in elk geval goed voor de nodige scherpe krantencommentaren. Doordat Omtzigt die in zijn lezing niet nader expliceerde, riep hij dat ook wel over zichzelf af. Tegelijk mag het geen taboe zijn om te praten over demografische ontwikkelingen en de consequenties daarvan.

Dat de mondiale machtsverhoudingen mede samenhangen met bevolkingsaantallen is evident – en dat die machtsverhoudingen zich momenteel niet ten voordele van Europa ontwikkelen ook. In hoeverre de consequenties van dat laatste voor Europa mede aan Europa zelf te wijten zijn – samengevat: het Europese koloniale verleden en de perceptie daarvan in de rest van de

wereld – is een terechte vraag. Dat laat echter onverlet dat ook demografie daarop van invloed is.

Het totale bruto nationaal product van een land, en daarmee de economische en politieke macht ervan, wordt bepaald door het inwonertal en de productiviteit per persoon – zeg: de rijkdom.

De opkomst van China en India als supermachten is niet alleen het gevolg van hun toegenomen welvaart, maar ook gewoon van massa – anders zou IJsland óók een supermacht zijn, of zelfs Monaco.

Historici hebben wel eens geprobeerd om per land voor de afgelopen tweeduizend jaar het bnp te bepalen. Achttien eeuwen lang staat dan, dankzij dat inwonertal, China op één en India op twee. Pas de laatste twee eeuwen zijn, mede dankzij de deels door overzees kolonialisme gevoede industriële revolutie, een paar rare kleine landjes op de westerse uithoek van het Euraziatisch continent komen bovendrijven.

In eigen ogen nemen de twee demografische reuzen China en India – elk apart goed voor bijna het dubbele aantal inwoners van Amerika en de Europese Unie samen – nu zodoende weer eindelijk hun 'natuurlijke' positie in de wereldhiërarchie in.

Dat is niet onverdeeld in het voordeel van de rest van de mensheid. In het geval van China vanwege het totalitaire karakter, in dat van India vanwege de hindoe-nationalistische koers van Modi, die een bron van religieuze en dus politieke spanningen kan opleveren met de buurlanden Pakistan en Bangladesh, die tezamen ook al bijna evenveel onderdanen tellen als Ursula von der Leyen in bedwang moet zien te houden.

Momenteel zijn vooral de groeicijfers in een aantal Afrikaanse landen zeer groot, waarbij de vraag is of deze landen – mede als gevolg van de klimaatverandering – hun bevolking in de toekomst wel kunnen voeden. Waar klimaatverandering al in Zuid-Europa in uitdroging resulteert, wordt het dan vooral de vraag of die haar dorst nog kan lessen.

Als dat niet lukt zullen velen, begrijpelijkerwijs, elders hun heil proberen te zoeken. Eens te meer als het welvaartsverschil met Europa voor een groot deel van de Afrikanen zo groot blijft als nu. En ook, niet onbelangrijk, voor hen zeer zichtbaar is. Wat dat betreft fungeren Europese middenklasse-toeristen, die zich, met dure fotoapparatuur behangen, een luxueuze vakantie ver weg kunnen veroorloven, natuurlijk

als wandelende reclamezuil: kennelijk groeien in Europa ook voor 'gewone' mensen de bomen tot in de hemel.

En als je in drie uur van Schiphol naar Tunis kunt vliegen, kan het omgekeerde uiteraard ook. Twee eeuwen geleden bereikte je in hetzelfde tijdsbestek vanaf Schiphol alleen per paard met moeite nog net het Binnenhof. Het is de eigen westerse technische vooruitgang die ooit onoverbrugbare afstanden tot een steenworp heeft doen krimpen.

Tegelijk is in Europa het geboorteoverschot minimaal en de vergrijzing groot. Steeds minder werkenden moeten steeds meer bejaarden onderhouden. Dat zet verworven welvaartsrechten onder druk. Of de pensioenpremie dan wel pensioenleeftijd moet omhoog, of het pensioen moet omlaag: protesten gegarandeerd. En anders moet er veel meer gebaard worden dan wel veel meer geïmmigreerd.

Bevolkingspolitiek die het eerste propageert – als in Hongarije – zet de vrouwenemancipatie onder druk, politiek die het tweede stimuleert zorgt, omdat die immigranten van ver komen, al snel voor culturele spanningen die rechts-extremisme voeden. Maar we ontkomen niet aan dat dilemma. ●

Groene Moslims: ‘We hebben de a

Een opruimronde van de Groene Moslims in het Rotterdamse Kralingse Bos leverde zeven volle vuilniszakken op. ‘We hebben een morele plicht om goed met de aarde om te gaan.’

● ANNE-ROSE HERMER

Schoonmaakactie Bakkie voor een Zakkie is een initiatief dat al een tijd bestaat en op meerdere plaatsen in het land wordt uitgevoerd. Het concept is altijd hetzelfde: een groep vrijwilligers gaat op pad in een specifiek gebied, gewapend met een vuilniszak en een prikstok. Als beloning voor een volle zak krijg je een kop koffie of thee. Dit jaar doen de Groene Moslims voor het eerst mee bij de opruimactie in het Kralingse Bos in Rotterdam.

Soumia Majait is voorzitter van de stichting Groene Moslims en werkt in het dagelijks leven als voedingsonderzoeker. Een patient uit Drenthe vertelde haar over de actie Bakkie voor een Zakkie. ‘Ik ben eens op de website gaan

kijken. Dit leek me een initiatief dat goed bij Groene Moslims past. Het bestuur was het met me eens. ‘s Zomers zijn er in het Kralingse Bos festivals, maar er wordt ook vaak geluncht of gepicknickt. Dan blijft er vaak wat afval achter.’

Groene Moslims is een vrijwilligersorganisatie die moslims vanuit een religieuze visie op duurzame ontwikkeling betreft bij het zoeken naar oplossingen voor klimaat- en armoedeproblemen. ‘We hebben de kracht om onze toekomst te beïnvloeden, en we handelen daar ook naar’, staat op de website. Ook zet de stichting zich in voor het vergroten van het milieubewustzijn onder moslim-consumenten en -ondernemers. Ze moedigen duurzaam consumeren en maatschappelijk verantwoord ondernemen aan.

Gasten op aarde

Majait benadrukt dat de natuur belangrijk is voor moslims. ‘We

zijn gasten op aarde. We hebben de aarde in bruikleen. Daarom hebben we een morele verplichting om er goed mee om te gaan. Doen andere mensen dat niet, bijvoorbeeld door hun rommel te laten liggen? Dan moeten wij als collectief iets doen om bij te springen. De actie Bakkie voor een Zakkie past daar prima bij.’

Majait vindt het niet alleen belangrijk dat afval zoals glas en plastic wordt weggehaald. Drugs-

én het is goed voor je gezondheid.’

Bomen planten

Groene Moslims trekt vaker op met andere organisaties die zich inzetten voor duurzaamheid. ‘We worden altijd goed ontvangen. Het zijn niet altijd langdurige samenwerkingen, maar het gaat per project’, zegt Majait. ‘We hebben ook geholpen tijdens de Floriade en bij de Nationale Boomplantdag. Groene

---

‘Wij willen onze positieve kant tonen’

afval kan ook gevaarlijk zijn. ‘Een bekende van me paste onlangs op een hond. Tijdens een wandeling in het Amsterdamse Vondelpark heeft de hond waarschijnlijk iets verkeerd geslikt, want het arme dier werd er dol van totdat het was uitgewerkt. Door drugsafval tijdig op te ruimen kun je ellende voorkomen. Het is goed om dat in je achterhoofd te houden.’

Naast een bijdrage leveren aan het klimaat wil Groene Moslims ook de stigmatisering van moslims bestrijden en mensen samenbrengen. ‘Moslims worden in de media regelmatig in een negatief daglicht gesteld. Wij willen onze positieve kant tonen. Iedereen is welkom bij onze activiteiten, ongeacht je geloof. Dit zien we vooral bij de wandelingen die we organiseren. Mensen vinden het leuk om te wandelen. Het is fijn om even buiten te zijn

Moslims doen ook voor het vijfde jaar mee aan een bijeenkomst van jonge professionals op Terschelling ter bevordering van transitie en duurzaamheid. We kiezen hiervoor in verband met ons geloof. Duurzaamheid is belangrijk voor ons.’

Toch merkt Majait in de praktijk dat duurzaamheid voor iedereen iets anders betekent. Er is iets waar ze een beetje moeite mee heeft. ‘Bij duurzaamheidsevenementen voel ik me betrokken door het klimaataspect. Maar na afloop is er vaak een borrel met alcohol, wat ik als moslima niet drink, en soms wordt er vlees gegeten. Dat voelt tegenstrijdig en niet inclusief.’

Groene Moslims houdt de eigen bijeenkomsten daarom bewust sober. ‘We proberen op een laagdrempelige manier activiteiten te organiseren. Als we iets organiseren, geven we altijd aan

arde in bruikleen'

dat mensen gerust zelf iets te eten en drinken mee kunnen nemen. Zo blijft deelname aan een van onze evenementen ook betaalbaar en toegankelijk voor iedereen.'

'De meeste deelnemers van de schoonmaakactie in het Kralingse Bos waren vaste bezoekers van onze activiteiten', zegt Majait. 'Behalve iets goeds doen voor de natuur beschouwden ze het ook als een mooie gelegenheid om elkaar weer te zien.' Een van de deelnemers, een antropoloog, vertelde iets over de vader van een Turkse vriendin. Hij trekt één keer per week in zijn buurt op uit om zwerfafval te verzamelen en weg te gooien. 'Hierdoor is hij voor veel mensen een bekend gezicht geworden. Dat geeft hem een goed gevoel. Hij doet er dus toe. Dat vond ze mooi en daarom besloot ze om mee te doen aan Bakkie voor een Zakkie.'

Zeven volle vuilniszakken

De Groene Moslims kregen tijdens het verzamelen van het afval positieve reacties van bezoekers van het Kralingse Bos. Een hardloopster zei enthousiast dat ze goed bezig waren. 'Wij vonden op onze beurt dat zij goed bezig was', grinnikt Majait, die zelf ook heeft meegedaan.

Majait merkt op dat het Kralingse Bos over het algemeen best schoon is, althans op de algemene plekken. 'De hoofdweg was schoon, maar wij keken vooral in de bosjes. Daar blijft heel wat lig-

BEELD: GROENE MOSLIMS

'De hoofdweg was schoon, maar wij keken vooral in de bosjes'

gen. We vonden vooral plastic zakjes, lege plastic flesjes, lege zakjes chips en afval van vapesigaretten, terwijl er in het bos echt voldoende afvalbakken staan.' Een van de deelnemers trof een vieze luier aan. 'Geen idee waarom je ervoor kiest om zoiets in de bosjes te gooien als er genoeg vuilnisbakken zijn.'

Bij kinderboerderij De Kraal, de locatie voor Bakkie voor een Zakkie, stonden de zakken en de prikkers voor de deelnemers

klar. 'We zijn in groepjes van twee tot drie mensen op pad gegaan. De ene groep bleef in de buurt van de kinderboerderij, een ander groepje ging richting de Kralingse Plas. In totaal hebben we zeven vuilniszakken vol afval bij elkaar gekregen', zegt Majait.

Terugkijkend vond Majait het een rustgevend en zinnig karwei. De kans is groot dat de Groene Moslims volgend jaar opnieuw meedoen met Bakkie voor een Zakkie. ●

‘Ik kan niet alle Israëli’s over één k

De dialoog is de enige manier om begrip te krijgen tussen Palestijnse en Israëliëse studenten. Dat denkt Gazaan Mohammed Shamallakh, die ‘student van het jaar’ aan de Erasmus Universiteit werd. ‘Mijn leven staat op pauze.’

MOHAMMED SHAMALLAKH WORDT DOOR DE ERASMUS UNIVERSITEIT UITGEROEPEN TOT 'STUDENT VAN HET JAAR 2024'. BEELD: ARIE KERS

● LONNEKE DE HOOG

Ik ben geboren en opgegroeid in Gaza. Toen ik 17 was, besloot ik naar Turkije te gaan om geneeskunde te studeren. Ik had altijd al de ambitie om arts te worden en mensen te helpen,’ vertelt

Mohammed Shamallakh (27). ‘Ik studeerde vier en een half jaar aan de Bahcesehir-universiteit in Istanbul. De situatie in Gaza werd alsmat erger en het werd steeds moeilijker voor mijn familie om daar te blijven. Mijn vader was op dat moment nog in Gaza, maar door de aanhoudende conflicten besloot hij uiteindelijk ook te vluchten. Hij probeerde eerst naar Turkije te komen, maar dat bleek erg lastig. Er was

‘Het was een kans om de stem van Gaza te laten horen’

am scheren'

geen zekerheid op een verblijfsvergunning. Uiteindelijk besloten we dat Nederland een betere optie was en beëindigde ik in 2021 noodgedwongen mijn studie.'

Meer dan honderd familieleden verloren

Shamallakh heeft meer dan honderd familieleden verloren in Gaza sinds 7 oktober 2023. Dit was de dag dat de militante beweging Hamas de aanval opende vanuit de Gazastrook op nederzettingen in Israël. Wat een reactie was op de aanhoudende bezetting door Israël, de blokkade van Gaza en de uitbreiding van nederzettingen op Palestijns grondgebied. Iedere dag ervaart Mohammed een gevoel van machteloosheid. Toch was hij vastbesloten om zijn droom waar te maken en heeft hij na zijn aankomst in Nederland opnieuw zijn geneeskundestudie opgepakt. Ook al is het moeilijk voor hem om zich volledig te focussen op zijn studie. Mohammed houdt zich druk bezig met het ondersteunen van andere Palestijnse studenten, die net als hij studeren in het buitenland.

Hoe ontwikkelde hij zijn betrokkenheid bij het ondersteunen van studenten? 'Eerlijk gezegd heb ik geen specifiek doel voor ogen met wat ik doe. Voor mijn gevoel is dit gewoon iets wat ik moet doen. Ik wil mensen in nood helpen. Vooral studenten, omdat ik begrijp hoe het is om te verkeren in moeilijkheden. Sinds november ondersteunen mijn goede vriend Omar en ik, samen met sponsors van over de hele wereld, financieel bijna dertig studenten. Het gaat om Palestijnse studenten in onder andere Duitsland, Algerije en Litouwen. Het geeft ons veel voldoening om te zien dat deze studenten, ondanks hun financiële en emotionele uitdagingen, succesvol hun studie afronden.'

Shamallakhs inspanningen

bleven niet onopgemerkt. De Rotterdamse Erasmus Universiteit heeft hem dit jaar uitgeroepen tot student van het jaar. Dit is een prijs voor studenten die zich inzetten voor een positieve impact op de wereld. Een eer die Mohammed verraste en waarmee hij in eerste instantie moeite had. 'Ik had niet gedacht dat ik het zou worden. Het voelde niet helemaal goed om zo'n prijs te accepteren, omdat ik vond dat het niet helemaal ethisch was

aan. Ik kan niet alle Israëli's over één kam scheren. Het is belangrijk om deze dialogen te voeren, ook al zijn ze soms ongemakkelijk. Het is de enige manier om begrip vanuit beide kanten te creëren en misschien, op een dag, een echte verandering te realiseren.'

Het valt hem zwaar dat een medestudent zich heeft aangesloten bij het Israëlische leger. Vol ongeloof stapte Mohammed af op het bestuur van de univer-

Shamallakh uit zijn zorgen over de manier waarop de media de situatie in Gaza vaak portretteren. Hij voelt dat de berichtgeving vaak eenzijdig is en niet de volledige werkelijkheid weergeeft. 'Het is ontmoedigend om te zien hoe de media de situatie in Gaza vaak op een hypocriete manier weergeven. De Nederlandse media nemen bijvoorbeeld vaak een verhaal over dat Palestijnen ontmenselijkt en de situatie bagatelliseert. Dan heb ik het over de woordkeuzes, zoals 'honderd Palestijnse doden', in plaats van 'duizenden onschuldigen systematisch afgeschlacht', en het eerder benoemde Israëlische narratief dat wordt aangenomen. Wanneer Palestijnen worden gedood, wordt dat vaak passief gerapporteerd, zonder de brutaliteit erachter te erkennen.'

Palestijnen zijn mensen

Ik heb ervaringen gehad met media die mijn woorden verdraaiden, zegt Shamallakh. 'Zo werd ik afgelopen maand geïnterviewd door een tv-programma, waarin ik voor mijn gevoel ben geportretteerd alsof ik de woordvoerder ben van Hamas. Wat mij is toegestuurd ter goedkeuring, is niet de video die uiteindelijk is geplaatst. Terwijl de journalist, met wie ik het interview had, zo zijn best deed om de door mij goedgekeurde versie te gebruiken. De redactie gaf hier geen gehoor aan.'

De student haalt zijn rust en geduld uit zijn geloof. Hij houdt zich daarnaast vast aan zijn doel om de veiligheid op de universiteit te bevorderen. Hij gaat het gesprek over de situatie aan, hoe complex en ongemakkelijk dat soms ook kan zijn. Ook wil hij de Israëlische samenleving beter begrijpen en wil hij voorkomen dat dehumanisering van Palestijnen zich verder doorzet. 'Ook wij, Palestijnen, zijn mensen', sluit Shamallakh af. ●

'Gaza is altijd in mijn gedachten'

richting de mensen in Gaza, die onder verschrikkelijke omstandigheden leven', legt hij uit. 'Maar na enige overweging besefte ik dat het een kans was om juist de stem van Gaza te laten horen. Het verhaal werd gepubliceerd in Erasmus Magazine en gedeeld op de Instagrampagina van het Erasmus MC. Ik denk dat het zeker heeft bijgedragen aan de bewustwording over de situatie in Gaza.'

Israëli's en Joden die pro-Palestina zijn

Naast zijn inzet voor de Palestijnse studenten, organiseert hij ook gesprekken tussen Palestijnse en Israëlische studenten. 'Ik ontmoet tijdens deze gesprekken Israëli's en Joden die pro-Palestina zijn. Ik vind het belangrijk om mijn kennis te vergroten, dus ging ik het gesprek

siteit met de vraag wat het beleid hierin is. 'Ik vertelde hoe onveilig ik me voel. Tot de dag van vandaag weet ik niet of hij terug zal keren en weer gewoon naast me zal zitten in de klas. Ook heb ik nooit antwoord gekregen over het beleid van de universiteit. Die student is naar het conflictgebied gegaan om Palestijnen te vermoorden. Wat als ik tijdelijk terug zou gaan naar Gaza om te vechten voor Hamas? Wat zou ik dan zijn? Een terrorist.'

Mijn leven staat op pauze. Ik kan niet doorgaan met mijn leven terwijl mijn volk wordt uitgeroeid. Wanneer ik iets te veel eet, realiseer ik me: 'zij hebben geen eten.' Als ik douche, probeer ik niet te veel water te gebruiken. Zij hebben geen water. Gaza is altijd in mijn gedachten. Ik heb een warm bed, ik ben veilig en ik ben dankbaar.'

Hoe de K7 stem geeft aan een ni

De K7, een groep van zeven regionale moskeekoepels, is bezorgd over het kabinet-Schoof. Via scherpe persberichten liet de organisatie de afgelopen twee jaar vaak van zich horen in het publieke debat. Wie zijn de K7 en wat baart hen zorgen?

● REMCO VAN MULLIGEN

De K7 vindt dat er 'een dreigende toon' uitgaat van het regeerakkoord, zo is te lezen in een persbericht dat op 13 september verscheen. Islamofobie lijkt met het nieuwe kabinet 'de norm'. De basis voor de 'normalisering' van moslimdiscriminatie is volgens de koepel gelegd door voorgaande kabinetten met de toeslagenaffaire, infiltratie en spionage in moskeeën, racisme bij overheidsorganen en het op terreurlijsten zetten van 'volstrekt onschuldige islamitische burgers'.

'De K7 profileert zich steeds nadrukkelijker in het politiek-maatschappelijke debat', ziet politicoloog en islamonderzoeker Roemer van Oordt. 'Ik zie daar duidelijk de hand van Nourdin el-Ouali en Joram van Klaveren in terug. Beiden zijn politiek actief geweest en dat vertaalt zich in de strategische keuzes van K7.

De lijn is veel meer politiekmaatschappelijk geëngageerd dan die van de meeste traditionele moskeekoepels.'

Van Klaveren is woordvoerder van de K7. Voordat hij zich tot de islam bekeerde, was hij onder andere Kamerlid voor de PVV. El-Ouali was lange tijd partijleider van de progressief islamitische partij Nida, die er niet in slaagde in de Kamer te komen. Tegenwoordig is hij directeur-bestuurder van SPIOR, een islamitische koepelorganisatie in Rotterdam en omgeving. Met dit duo heeft K7 twee veertigers als hoegbeeld, assertieve stemmen van een nieuwe generatie moslims.

Assertieve opstelling

De K7 verscheen ongeveer twee jaar geleden op het toneel en is een koepelorganisatie waarin zeven regionale islamitische organisaties deelnemen. Een koepel van koepels, zogezegd. Onder de persberichten van dit orgaan staat dat het meer dan tweehonderd moskeeën vertegenwoordigt.

Twee organisaties vormen de spil: de Stichting Platform Islami-

tische Organisaties Rijnmond (SPIOR), die zo'n tachtig islamitische organisaties vertegenwoordigt (niet alleen moskeeën) en het Samenwerkingsverband Islamitische Organisaties Regio Haaglanden (SIORH), dat 33 moskeeën in de regio Den Haag vertegenwoordigt.

Maar er is toch al jaren een Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO) dat de officiële spreekbuis is van moslims? Klopt, bevestigt Van Oordt, 'maar het CMO positioneert zich weinig in het publieke debat. Ze zitten regelmatig aan tafel bij allerlei

de stem van een nieuwe generatie. Van Oordt: 'In het CMO is weinig verjonging en de trekkers van K7 zijn op z'n minst van de volgende generatie. Latere generaties moslims zijn hier geboren en getogen en eisen hun plek en rechten op. Na 9/11 is bij veel van hen het belang van hun islamitische identiteit versterkt. Zij zullen zich, denk ik, sneller verbonden voelen met een koepel als K7, die stelling neemt. Niet alleen over zaken die hier voor moslims spelen, maar bijvoorbeeld ook over het Midden-Oosten.'

'De oude generatie had vaak, misschien wel onnodig veel respect voor de autoriteiten'

ROEMER VAN OORDT

ministeries, maar moslims zien daar weinig van. De laatste tijd, met de discussies over Koranverscheuringen en -verbrandingen en islamitisch informeel onderwijs, neemt het CMO iets vaker publiekelijk stelling. Meestal denken zij de belangen van moslims beter te kunnen behartigen door de banden met de ministeries warm te houden. Daar past een activistische koers in hun optiek niet bij.'

De meer politieke lijn van de K7 zal 'een flink deel van de moslims' wel aanspreken, denkt de onderzoeker. De koepel is vooral

Vooraf Marokkaanse moskeeën

De K7 bestaat uit regionale organisaties waarin vooral Marokkaans-Nederlandse moskeeën meedoen. Een minstens zo grote groep van moskeeën in ons land, de Turks-Nederlandse, maken dus zo goed als geen deel uit van de nieuwe koepel. Zij hebben vanouds sterke eigen koepelorganisaties, zoals de Islamitische Stichting Nederland (verbonden aan het Turkse overheidsorgaan voor religiezaken Diyanet), Milli Görüs en de Stichting Islamitisch Centrum Nederland (SICN). 'Die zitten als koepels

ieuwe generatie moslims

BRON: PIXABAY

‘Nourdin el-Ouali wilde linkse politiek met een islamitische signatuur’

wel in het CMO, maar richten zich in eerste instantie op het reilen en zeilen van de bij hen aangesloten moskeeën, hun eigen informele onderwijs, de belangen van hun achterban en op ontwikkelingshulp in islamitische landen’, vult van Oordt aan.

‘De meeste Marokkaanse koepels zijn veel minder goed georganiseerd. De neiging van Marokkaanse moskeeën om het allemaal op hun eigen manier te doen is groot. Ze kijken pas naar de koepel als die echt wat voor hen en de gemeenschap kan

betekenen’, vertelt de onderzoeker

Is de K7 met haar sterke politieke profilering relevanter voor moskeeën, nu er een kabinet zit waarvan de anti-islamitische PVV de spil is? Van Oordt relateert: ‘Het CMO zit aan tafel in Den Haag, al merk je dat bijvoorbeeld de ministeries van Sociale Zaken en Onderwijs –ook in verband met de eindeloze discussies over representativiteit – steeds vaker de regionale koepels en andere organisaties van en voor moslims uitnodigen. Feit is wel dat het CMO nog steeds als enige islamitische koepel allerlei formele taken uitvoert, zoals het organiseren van geestelijke verzorging in gevangenissen en het leger en het islamitisch godsdienstonderwijs op openbare scholen. Ik zie

dat nog niet veranderen, maar het zou kunnen dat de K7 de ambitie heeft dat over te nemen.’

Grondrechten onder druk

De K7 maakt zich, aldus hun persbericht in september, zorgen over het regeerakkoord, dat volgens hen een stap verder gaat, onder andere door het demonstratierecht in te willen perken ‘behalve het verbranden van de Koran’. Er komen strengere regels voor informeel onderwijs van islamitische identiteit – moskeescholen dus. Ook noemen ze als punt van zorg het tegengaan van buitenlandse geldschietters en het inperken van de mogelijkheden voor een versterkte gebedsoproep. ‘De vrijheid van godsdienst, de vrijheid van meningsuiting en daar-

mee de individuele vrijheid staan onder grote druk. Wat in het PVV-verkiezingsprogramma expliciet werd benoemd, wordt nu impliciet beleid.'

Op Prinsjesdag uitte de K7 een hartenkreet richting koning Willem-Alexander: 'Spreek u uit tegen de groeiende moslimhaat'. Hierin noemt de koepel andere voorbeelden, zoals de Haagse vlogger die recent via Telegram zei dat hij een 'genocideaanval' wilde plegen op moslims. De 'zeer beperkte ophef' hierover laat volgens de moskeeën zien hoe normaal moslimhaat inmiddels zou zijn. Vanwege de kabinetsdeelname van de PVV zeggen ze geen andere weg te zien dan om de regering heen te bewegen en de koning aan te spreken.

Godsdienstvrijheid en diversiteit zijn belangrijke prioriteiten voor de K7, zo bleek ook uit eerdere oproepen. De rechtsstaat en de godsdienstvrijheid zijn volgens de moskeeën niet veilig bij premier Dick Schoof, zo verklaarden ze in mei. Schoof nam als topambtenaar een loopje met grondrechten. Het coalitieakkoord omschreven ze toen bij monde van Van Klaveren als 'beleid op steroïde'. Daarmee bedoelden ze: plannen die via de PVV al vele jaren in het parlement klonken, zoals het terugdringen van de gebedsoproep van moskeeën, worden nu in overdrive doorgevoerd. Voorafgaand aan de verkiezingen van 22 november vorig jaar, riep de koepel moslims op om te gaan stemmen – en wel op 'een partij die het belang van diversiteit van onze samenleving respecteert en ruimte biedt aan de vrije uitoefening van ons geloof'.

In januari pleitte de koepel voor een verbod op het verbranden van de Koran. Hierin stellen ze Denemarken ten voorbeeld, waar zo'n verbod al geldt. Ook verwijzen ze naar een uitspraak van het Europees Hof, dat stelt dat vrijheid van meningsuiting niet opgaat bij aanvallen op voor-

werpen van religieuze verering. De K7 publiceerde een stappenplan om gemeenten te helpen goed te reageren op 'manifestaties gepaard gaande met schennis van de Koran'.

In mei 2023 viel de K7 op door haar stevige inzet in het politieke debat over informeel moskeewonderwijs. Het vertrouwen in de toenmalige onderwijsminister Dennis Wiersma was zozeer gedaald, dat de koepel een publiek verzoek indiende om het dossier van informeel moskeewonderwijs voortaan te laten behandelen onder regie van minister

nieuwe kabinet aantrad. 'Je merkt dat mensen zich heel erg gelegitimeerd voelen om los te gaan met de haat die ze voelen. Ik merk het vooral op sociale media, op straat iets minder. Het gaat mij eigenlijk niet eens om de PVV, het gaat mij vooral over de cirkel eromheen die moslimhaat normaliseert en salonfähig maakt.'

Joram van Klaveren noemt in datzelfde programma voorbeelden van die verharding: 'Het kabinet wil staatscontrole uitoefenen op informeel onderwijs, zoals Koranscholen. De landsadvocaat en de onderwijsinspectie hebben

politiek met een islamitische signatuur en dat is niet gelukt.'

Wat wel zichtbaar is, is een professionalisering van islamitisch Nederland. Nederlandse moslims hebben een inhaalslag te maken ten opzichte van hun geloofsgenoten in Frankrijk en Groot-Brittannië. Van Oordt: 'Dat komt doordat er hier vooral moslims zijn gekomen via arbeidsmigratie, met een laag opleidingsniveau. De nieuwe generatie is hoger opgeleid, en voelt juist in dit islamofobe politiek-maatschappelijke klimaat steeds meer binding met zijn islamitische roots. Je ziet jongeren buiten de moskeekoepels zelf ook hun plek opeisen. Mooi voorbeeld vind ik de Moslimstudenten Associatie Nederland, die de laatste jaren echt als belangenbehartiger op alle relevante thema's voor jonge moslims aan de weg heeft getimmerd. En er is nu net het Collectief Jonge Moslims opgericht dat zegt de stem voor hen te willen zijn richting overheid, politiek, media en samenleving. Met als speerpunt discriminatie. Aan de andere kant zie ik ook, en dat verontrust me, dat jonge moslims vrezen dat ze bepaalde banen wel kunnen vergeten als op hun cv staat dat ze actief waren bij islamitische organisaties.'

Die generatiewissel zie je bij de K7 tot uiting komen, stelt de onderzoeker. Meer dan in de moskeeën zelf, waar volgens hem de oude generatie de touwtjes nog vaak in handen heeft en houdt. 'Waar wel meer jongeren in besturen komen, zie je dat er een andere dynamiek is, met meer geneigdheid om voor zichzelf op te komen en meer naar buiten te treden. De oude generatie had vaak, misschien wel onnodig veel respect voor de autoriteiten.' Daar heeft de K7 geen last van. 'Daar zitten mensen die zich als geen ander kunnen profileren. Die weten hun weg wel in bestuurlijk en politiek Nederland.' ●

Joram van Klaveren: 'Het kabinet wil staatscontrole uitoefenen op informeel onderwijs, zoals Koranscholen, terwijl de landsadvocaat en de onderwijsinspectie al hebben aangegeven dat dat helemaal niet kan'

van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Karien van Gennip. Ook het huidige kabinet wil de regels voor dit type onderwijs aanscherpen en dus blijft het hoog op de prioriteitenlijst staan bij de K7.

Verharding

De K7 geeft een publieke stem aan de vrees dat de situatie in Nederland zodanig verhardt dat het voor moslims steeds onleefbaarder wordt. Moslims ervaren 'meer openlijke vijandigheid op straat', vertelt Manar Mohammed op 23 september in de Volkskrant. Zij vluchtte twee jaar geleden uit Jemen, een van de gevaarlijkste landen ter wereld, maar weet niet zeker of ze in Nederland een veilig heenkomen heeft.

Ook *Trouw*-columniste Emine Ugur merkt dat. 'Het is eng', vertelt ze op 23 september in het EO-programma *Dit is Tijs* over de vrees die haar bekruipt sinds het

aangegeven: dat kan helemaal niet. Dan verwacht je dat het kabinet daarvan afstapt. Maar ze zetten er juist harder op in.' De agenda van de K7 klinkt door in zijn woorden: 'Afgelopen jaren is er heel veel wet- en regelgeving ingezet die heel erg raakt aan de godsdienstvrijheid, vrijheid van meningsuiting en vrijheid van vereniging. Maar het is wel geïntensiveerd met dit kabinet.'

Nieuwe politieke beweging?

Een nieuwe politieke beweging, als opvolger van het enkele jaren geleden feitelijk opgeheven Nida, ziet Van Oordt nog niet groeien uit de K7. 'Ik geloof dat Nourdin el-Ouali heel erg gedesillusioneerd is over de politiek. Nida kwam niet echt van de grond, de samenwerking met Denk liep vast en bij GroenLinks werkte het voor hem eerder ook al niet. Hij wilde linkse

TINEKE BENNEMA

Journalist en historicus.

De VN, dat zijn wij

Het is dertig jaar geleden dat zich een tafereel voerde in de Gazastrook dat nu moeilijk voorstelbaar is. De ondertekening van het eerste deel van de Oslo-akkoorden hield in dat Israël zich eerst uit bezet Jericho en Gaza zou terugtrekken. Over de keuze van Jericho werden onder de Palestijnen flinke grappen gemaakt, natuurlijk, Israël wist dat het niets te vrezen had van de oase in de woestijn waar het het hele jaar door zo warm is dat iedereen ligt te slapen.

Gaza was natuurlijk anders, met toen anderhalf miljoen mensen, en bracht meer risico voor Israëls veiligheid met zich mee. Daarvoor zou Israël later de strook helemaal isoleren met hekken en veiligheidsapparatuur. Maar het moment van de terugtrekking verliep heel vredig. Gazanen gingen massaal de straat op om de Israëlische aftocht te zien. Ze waren uitzinnig, ze dansten, zongen en maakten muziek. Het was een enorm volksfeest. En ze wuifden de Israëlische militairen met palmtakken toe en gaven hen snoepjes. In drie decennia kan alles veranderen. Laten we dat beseffen.

Eind 1995 werden de andere grote Palestijnse steden ontruimd: Ramallah, Bethlehem, Jenin, Tulkarim, Hebron. Ik was aanwezig bij de

intocht van de Palestijnse Autoriteit die met jeeps en soldaten Ramallah stapvoets binnenkwam, want de straten waren barstensvol. Mannen vormden kringen, deden de *dabka*, jongens waren elkaar aan het jonsen, oude vrouwtjes droegen hun boodschappen op hun hoofd zodat ze konden dansen en ululuën. De voormalige gevangenis van Israëlische militairen, open voor iedereen, werd bezocht alsof het een museum was. De stemming was vol hoop: er zou een eigen land komen, vrede was uitgebroken.

Maar eigenlijk had de ontruiming al eerder moeten plaatsvinden; Israël stelde het telkens uit. Ook met het oog op de versnelde aanleg van zogenoemde bypass roads, de wegen die alleen toegankelijk zijn voor nog meer kolonisten in bezet gebied (verboden voor Palestijnen), en die Palestijnen en hun dorpen en steden vermeden, leidden tot segregatie.

Dat waren nagels aan de doods-kist van Oslo, en toen de Israëlische premier Rabin ten tijde van de ontruiming werd vermoord door een joodse religieuze fanaat, en Netanyahu hem uiteindelijk opvolgde, was ook het vredesakkoord ter ziele.

Ik behoor niet tot de mensen die zeggen: het wordt nooit wat. Defaitisme is een luxe voor mensen die zich dat kunnen permitteren. We kunnen niet aan Israëliërs en Pales-

‘Schei dus uit met de organisatie zelf tot zondebok te maken’

tijnen de boodschap kwijt: sorry, we zien geen uitweg en trekken ons terug in ons westerse bastion en consumptieparadijs.

Temeer daar een duidelijke opdracht ligt aan de wereld: eind september nam de Algemene Vergadering van de VN het advies van het Internationaal Gerechtshof aan dat de Israëlische bezetting van Palestijns gebied illegaal is. En dat er binnen een jaar een einde aan moet zijn gemaakt. Verder verplichten landen, burgers en instituties zich om niet aan die bezetting mee te werken. Wie dat wel doet, handelt in strijd met internationaal recht. Ergo mag dus ook rechtszaken aan zijn broek verwachten.

Het was secretaris-generaal Guterres die bovendien de vinger op de zere plek legde bij de opening van de jaarlijkse Algemene Vergadering eind september en over de

zorgwekkende wereldwijde straffeloosheid sprak: ‘Regeringen en groeperingen kunnen een ander land binnenvallen, hele samenlevingen verwoesten of het welzijn van hun eigen mensen volkomen negeren. En er zal niets gebeuren.’ Alsof hij zich rechtstreeks tegen de hoeder van het Hoger Gerechtshof en het Internationaal Strafhof in Den Haag richtte. Want ons land onthield zich van stem bij de vergadering over de Israëlische bezetting.

Al die mensen die hun mond houden terwijl de grootste oorlogsmisdaden plaatsvinden, zijn medeplichtig aan de oorlog. Schei dus uit met de organisatie zelf tot zondebok te maken, zoals het Journaal suggereerde: ‘Is de VN wel effectief en toekomstbestendig?’ Diezelfde NOS vond het niet nodig het historische advies van het Internationaal Gerechtshof als nieuws te melden. De omroep bood weliswaar excuses aan het Rights Forum aan dat het bericht ontbrak, maar ging wederom in de fout door niet te berichten over de eveneens baanbrekende stemming in de VN.

Media, politici en burgers zouden meer respect voor diplomatie en internationaal recht moeten betonen als de enige uitweg in deze barre tijden. De VN, dat zijn wij. Alleen wij kunnen zorgen voor de terugkeer van palmtakken en de snoepjes. ●

Libanon en Cyprus sturen vluchtelingen terug naar Syrië

Libanon en Cyprus schenden mensenrechten door vluchtelingen terug te sturen naar Syrië. Dat zegt Human Rights Watch. De twee landen werken samen om te voorkomen dat de vluchtelingen Europa bereiken, zoals is afgesproken met de Europese Unie.

De ngo bracht onlangs een nieuw rapport uit, waaruit blijkt dat zowel Libanon als Cyprus mensenrechten schenden bij hun migratieaanpak. Daarnaast is het terugsturen van Syriërs naar hun land op zich niet verantwoord, stelt Human Rights Watch. Veiligheidsdiensten in Libanon hebben als doel te voorkomen dat vluchtelingen naar Cyprus reizen, een eiland waar vooral veel Syriërs naartoe gaan om vanuit daar verder te reizen naar Europa. De vluchtelingen die Cyprus wel bereiken, worden zoveel mogelijk teruggestuurd

naar Libanon. Dit spraken de landen af met de EU in mei, in ruil voor financiële ondersteuning. Maar de manier waarop dit gebeurt, is niet in lijn met de internationale verdragen, zo stelt Human Rights Watch in het rapport. Zo zouden vluchtelingen worden teruggestuurd van Cyprus naar Libanon voordat ze asiel hadden aangevraagd en hadden kunnen uitleggen waarom ze gevaar lopen in Syrië. Het terugsturen van een vluchteling die vervolging riskeert in eigen land is tegen de internationale regels in, stelt de ngo, die bovendien kritisch is over de rol van de EU.

SYRIË. BEELD: PIXABAY

‘Door Syrische vluchtelingen te verhinderen ergens anders bescherming te zoeken, en ze vervolgens met geweld terug te

sturen naar Syrië, schendt Libanon het fundamentele verbod op het terugsturen van een vluchteling die vervolging ondergaat,

Stijging van eengerelateerd geweld, vaker in Syrische g

Er moet meer aandacht komen voor eengerelateerd geweld tijdens de inburgeringscursus, vindt het Landelijk Expertisecentrum Eengerelateerd Geweld. Het doet deze aanbeveling omdat het aantal gemelde zaken in de afgelopen tien jaar is gestegen. Hierbij gaat het om relatief veel mensen met een Syrische achtergrond, zegt de instantie.

In 2023 werden er bij het Landelijk Expertisecentrum Eengerelateerd Geweld (LEC EEG) 619 zaken gemeld. Eengerelateerd geweld is wanneer iemand door eigen familie wordt aangevallen of vermoord om de eer van de familie te beschermen. Tien jaar geleden waren dat er nog 460. Opvallend is dat het in 2023 in ruim een kwart van de zaken om mensen met een Syrische achtergrond ging. In 2013 was dit slechts in vijf zaken het geval. Naast men-

sen uit Syrië gaat het om mensen uit Turkije, Marokko en Afghanistan. De toename van het aantal eengerelateerde geweldszaken is voor het LEC EEG reden om aan de bel te trekken. Het expertisecentrum ziet mogelijkheden in de inburgeringscursus. Wilfred Janmaat, het hoofd van het landelijk expertisecentrum, zegt in NRC: ‘Het gaat erom dat nieuwkomers duidelijk wordt gemaakt dat het kiezen van een partner een recht is van ieder individu.

BEELD: PIXABAY

Als dat onvoldoende duidelijk is in de cursussen, dan moet daar meer aandacht voor komen.’ De waarschuwing van de politieinstantie komt op een moment dat de Nederlandse rechtbank zich buigt over een eerwraakzaak van een Syri-

sche jonge vrouw die werd vermoord door haar vader en twee broers. Eind mei werd het lichaam van de 18-jarige Ryan al Najjar gevonden in de Oostvaardersplassen bij Lelystad. De vader van het drietal is inmiddels in Syrië, maar heeft in een bericht

ingen

Op deze pagina's brengt de Kanttekening nieuws in eenvoudig Nederlands, gevolgd door een interview met een nieuwe Nederlander. Zo willen we toegankelijk zijn voor mensen met een migratieachtergrond die de taal nog niet goed beheersen. •

Dilan Yesilgöz ziet antisemitisme in watermeloen

Een gebaar van de Partij voor de Dieren aan het Palestijnse volk wordt door VVD'ers, zoals Dilan Yesilgöz en Ulysse Elian, gezien als steun aan Hamas en daarom als antisemitisch. Aanleiding is een foto van watermeloenen die partijleider Esther Ouwehand voorafgaand aan de Algemene Politieke Beschuwingen (APB) deelde.

'De Partij voor de Dieren is klaar voor het APB-debat en deelt meteen uit', schrijft Ouwehand bij de foto. In de Tweede Kamer beschuldigt Dilan Yesilgöz haar vervolgens van antisemitisme. 'Het lijkt onschuldig, de Partij voor de Dieren deelt een plaatje met watermeloenen, maar je weet dat dit symbool staat voor

steun aan Hamas', stelt Yesilgöz, die eraan toevoegt: 'Ik hoop dat het kabinet de aanpak van Jodenhaat serieus neemt.'

Ook VVD'er Ulysse Elian uit soortgelijke kritiek.

Ouwehand verwerpt in de Kamer de beschuldigingen fel en verwijt Yesilgöz het debat opzettelijk te verstoren. 'De watermeloen staat symbool voor de Palestijnse vlag

en toont steun aan de Palestijnse bevolking, die niet alleen onderdrukt wordt door Israël, maar zeer waarschijnlijk ook slachtoffer is van genocide in Gaza', reageert Ouwehand, waarbij ze afstand neemt van Hamas, die ze een 'terroristische organisatie' noemt.

Ouwehand krijgt veel steun op sociale media, onder meer van journalist Brenda Stoter Boscolo. 'De watermeloen is geen symbool van steun aan Hamas', legt Stoter Boscolo uit. 'Het staat voor steun voor de Palestijnen en wordt sinds 1967 gebruikt, toen de Palestijnse vlag verboden was in de bezette gebieden. •

terwijl de Europese Unie helpt de rekeningen te betalen,' meldt het rapport. •

Diaspora draagt ruim 6 miljard euro bij aan Turkse economie

Turkse vakantiegangers hebben dit jaar met een recordaantal van 4,3 miljoen het moederland bezocht en meer dan 6 miljard euro uitgegeven in Turkije. De Turkse regering, die de laatste jaren economisch niet goed heeft gepresteerd, is erg blij, meldt de nieuwssite *Turkinfo*.

Met name de toeristenindustrie zou profiteren van de komst van 'buitenslands geld', aldus *Turkinfo*. 'De bedrijvigheid rondom juweliers, restauranthouders en souvenirbedrijven nam toe.'

Dit is gunstig voor de kwakkelende Turkse economie, waar een euro momenteel 40 Turkse lira waard is en veel Turken moeite hebben om rond te komen. Een woordvoerder van de regerende AK-partij is daarom bijzonder tevreden met de komst van diaspora-Turken. 'Ze spelen een sleutelrol bij de instroom van deviezen in de staatskas,' zegt hij tegen *Turkinfo*.

'Turken in het buitenland' kozen dit jaar vaker voor de auto bij hun bezoek aan Turkije. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de stijgende prijs van vliegtickets. In de vakantieperiode

kost een retourvlucht naar Turkije vanuit Nederland ongeveer 700 euro, waardoor het voor gezinnen met kinderen voordeliger is om twee of drie dagen met de auto te reizen. •

DE TURKSE BADPLAATS FETHIYE AAN DE EGËISCHE ZEE. BEELD: TAYFUN BALCIK

emeenschap

aan de *Telegraaf* de verantwoordelijkheid voor de moord op zich genomen.

Waarom de stijging?

Het is niet duidelijk waarom het aantal zaken is gestegen of waarom Syriërs daarbij een groter aandeel hebben dan voorheen. Volgens het Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS) kunnen conflicten ontstaan wanneer Syrische vrouwen meer bewegingsvrijheid of een echtscheiding willen zodra ze eenmaal in Nederland zijn.

Janine Jansen, cultureel antropoloog en criminoloog, verbonden aan het expertisecentrum, legt uit in *NRC* dat het vaak gaat om gezinnen waar meerdere problemen spelen, zoals oorlogstrauma's. 'Dat kan leiden tot psychische problemen, maar ook de drempel om geweld te plegen verlagen,' aldus de expert. •

‘Ik wilde weer wiskundeleraar

Elke maand gaat *de Kanttekening* in gesprek met vluchtelingen en statushouders in Nederland. Hoe zijn ze hier gekomen? En hoe hebben zij hun nieuwe leven in Nederland opgebouwd? Deze maand: Omer Saglam.

OMER SAGLAM. BEELD: ANNE-ROSE HERMER

● ANNE-ROSE HERMER

Omer Saglam was 27 jaar en gaf al vijf jaar wiskunde in Istanbul toen hij in problemen kwam omdat hij het niet eens was met het beleid van president Erdogan. ‘Dat kun je in Turkije niet hardop zeggen zonder in problemen te komen. Zeker als iemand je verraadt. Sommige van mijn vrienden zitten al sinds 2016 of 2017 in de gevangenis. Ik besloot te vluchten en Turkije te verlaten. Ik was alleenstaand, maar ik vond het vreselijk moeilijk om afscheid te nemen van

mijn ouders. Als single is het iets eenvoudiger om te vluchten dan met een gezin. Of de keuze moeten maken om je gezin achter te laten.’

Saglam kwam in Griekenland terecht, waar hij bewust niet is gebleven. ‘Op dat moment waren de omstandigheden in Griekenland niet zo goed. Er was veel werkloosheid, de asielpprocedure duurde heel lang en ik kon me niet voorstellen dat ik daar een nieuw leven kon opbouwen. Ik heb er bewust voor gekozen om naar Nederland te gaan, ook omdat ik veel over Nederland had gelezen. In dat land zou er respect voor me zijn. Nederland is de afgelopen jaren veranderd, dat wel.’

Met de trein naar Amsterdam

Saglam meldde zich bij aankomst in Nederland keurig in Ter Apel. In die periode, april 2018, was dat niet zo vol als nu. ‘Na een paar

dagen ging ik naar Budel, waar ik twee maanden verbleef zonder te kunnen beginnen met het leren van de Nederlandse taal. Dat wilde ik heel erg graag, want ik moest en zou weer voor de klas staan als wiskundeleraar. Om die wens uit te laten komen was Nederlands leren extra belangrijk voor me. Het was mijn motivatie om zo snel mogelijk aan de slag te gaan met mijn nieuwe taal. Helaas was ik te optimistisch. Na twee maanden in Budel ging ik voor een maand naar Wageningen. Tot slot kwam ik in Den Helder. Inmiddels was ik statushouder en kon ik eindelijk starten met Nederlandse lessen. Er is een mooi budget voor statushouders om Nederlands te leren.’

‘In het begin vond ik twee dingen heel lastig. Ten eerste moest ik een goede cursus Nederlands zien te vinden om mijn doel te bereiken. Die vond ik in Amsterdam. Vanaf dat moment ging ik drie keer per week naar Amsterdam, wat best lastig was met mijn beperkte budget. Om de reiskosten te drukken reisde ik met de trein in de daluren. Ik ging dus vroeg weg en wachtte in Amsterdam totdat de spits voorbij was. Dan waren de reiskosten lager. In kleinere steden is het niet zo eenvoudig om een goede plek te vinden om Nederlands te leren. Den

---

‘Alles was honderd procent nieuw voor me’

worden'

Helder is niet zo groot. In grote steden zijn er meer mogelijkheden. Ten tweede vond ik de Nederlandse taal in het begin heel erg moeilijk. Als je Engels gaat leren, dan heb je een kleine voorsprong. Bij Nederlands was dat niet zo. Alles was honderd procent nieuw voor me, net als voor een baby.'

Stelling van Pythagoras

Saglam is niet iemand die zich eenvoudig van de wijs laat brengen. Hij moest en zou weer voor de klas gaan staan als wiskundeleraar. Al snel ontdekte hij dat er meer bij kwam kijken dan alleen goed Nederlands leren. Wiskunde is universeel. Overal ter wereld los je wiskundesommen op dezelfde manier op. De stelling van Pythagoras is in Nederland niet anders dan in Turkije. Maar didactisch gezien worden de dingen wel degelijk anders aangepakt. Het onderwijssysteem zit ook anders in elkaar. 'In Turkije wordt veel bepaald door de overheid. Daardoor is er bijna geen verschil tussen scholen onderling. Er is eenheid binnen het onderwijs. In Nederland is elke school uniek. Er is sprake van een eigen karakter en een eigen identiteit.'

'Mijn eerste contact met een Nederlandse docent wiskunde was met meneer Hoekstra. Ik heb heel veel van hem geleerd. Hij was docent aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. In diezelfde stad was een project gestart: Statushouder voor de klas. Het was een samenwerking van de Hogeschool Amsterdam, de gemeente Amsterdam en het UAF, de stichting voor Vluchtelingstudenten. Hierbij worden vluchtelingen begeleid om voor de klas te staan. Toen ik vijftien maanden in Nederland was, ging ik voor het eerst stagelopen op een middelbare school in Amsterdam. Contact met leerlingen was best moeilijk voor mij. Alles was hier heel anders dan in Turkije. Je kunt twee culturen niet met elkaar vergelijken. In Turkije kunnen docenten rekenen op veel respect. Ze nemen in de gemeen-

'Docenten werden door de leerlingen bij de voornaam genoemd'

schap een hoge positie in. Althans, destijds. De eerste school waar ik stage liep zorgde bij mij voor een cultuurschokje. De docenten werden hier door de leerlingen bij de voornaam genoemd. Daar voel ik me niet zo prettig bij. De afstand tussen docent en leerling wordt op die manier erg klein. Ik had in Turkije nog nooit zoiets meegeemaakt. In mijn beleving tast het je machtspositie aan.'

Makkelijk slachtoffer

Natuurlijk is het belangrijk om goed Nederlands te leren als je voor de klas wilt staan. Je moet de leerstof naar behoren kunnen uitleggen en je moet op een acceptabel niveau kunnen communiceren. Toch is er nóg een belangrijke reden om met de Nederlandse taal uit de voeten te kunnen. De leerlingen vinden een docent die nog niet zo goed Nederlands praat een makkelijk slachtoffer om te manipuleren. 'Niet alleen de leerlingen denken zo, maar de ouders ook,' vertelt Saglam. 'Ik merkte al snel dat je om les te geven ook stressbestendig moet zijn. Veel ouders vinden wiskunde een belangrijk vak. Ik kreeg van een van de ouders te horen dat hun kind écht goed was in wiskunde, maar nu ineens een onvoldoende had gehaald. Dat kwam door mij, want ik gaf niet goed les. Hoe beter mijn Nederlands werd, hoe minder dit soort dingen gebeurden.'

Het afgelopen schooljaar had hij voor het eerst twee eindexamenklassen. Het gemiddelde voor wiskunde A (statistiek) was 6,7,

voor wiskunde B (algebra) 7,3. 'Ik ben erg trots op mijn leerlingen. Het is een mooi resultaat.'

En dat terwijl de IND en de gemeente Amsterdam niets in de plannen van Saglam zagen. 'Volgens hen was voor de klas staan een onbereikbaar doel voor mij. Ik kon beter bij Albert Heijn of Jumbo gaan werken. Dat lukte wel. Maar ik zei dat onderwijs mijn passie was. Verder wilde ik graag iets bijdragen aan de gemeenschap door zo snel mogelijk te integreren en les te geven. Bij voldoende doorzettingsvermogen kon ik heus weer voor de klas

staan. Er is een lerarentekort én er zijn veel docenten die hun eigen beroep willen blijven uitoefenen. Op de website valt te lezen dat de potentiële deelnemers worden gewaarschuwd dat er meer nodig is dan een diploma en het beheersen van de Nederlandse taal. Je moet ook het karakter van het Nederlandse onderwijs leren kennen. Je rol als docent is in Nederland vaak anders dan in het land van herkomst.

'Dit initiatief is speciaal voor wiskundeleraars. We worden geholpen door de Nederlandse Vereniging van Wiskundeleraars. Het gaat niet alleen om wiskundeleraars uit Turkije, maar ook uit allerlei andere landen. Er wordt immers over de hele wereld wiskunde gedoceerd. De deelnemers komen onder andere uit Syrië en Iran.'

Docentvluchteling voor de klas biedt maatjes aan. Die heb je volgens Saglam als nieuwkomer die gaat lesgeven heel hard nodig. De maatjes zijn leden van de Nederlandse Vereniging van Wis-

'Ik heb zelf een stageplek gevonden'

staan. De IND weet vaak niet wat ze met vluchtelingen moeten doen die hoger zijn opgeleid. Ik heb zelf een stageplek gevonden. Pas nadat dát was gelukt en de stage een succes was, kreeg ik de instanties mee. Eerder niet.'

Vluchteling voor de klas

Saglam is een van de initiatiefnemers van *Docentvluchteling voor de klas*. Dit is in het leven geroepen om gevluchte docenten de gelegenheid te bieden om in hun nieuwe land weer voor de klas te

kundeleraars, die rond de 3.000 leden heeft. Saglam ziet het lerarentekort voorlopig niet afnemen. 'Ik heb nog geen enkele leerling getroffen die later voor de klas wil gaan staan. Dit beroep wordt steeds minder populair.'

Saglam spreekt uitstekend Nederlands, maar benadrukt dat hij nooit is uitgeleerd. 'Wat de Nederlandse taal betreft leer ik er nog iedere dag iets bij. Soms van leerlingen, soms van collega's. Een nieuwe taal leren is een proces dat nooit ophoudt. •

De hoofddoek van Sifan Hassan bl

De hoofddoek van Sifan Hassan tijdens de slotceremonie van de Olympische Spelen heeft in Frankrijk de discussie over laïcité en de positie van moslimvrouwen opnieuw doen oplaaien.

● KARIM ABBARA

Toen de Franse minister van Sport Amélie Oudéa-Castéra vorig jaar aankondigde dat Franse atleten niet met een hoofddoek zouden mogen deelnemen aan de Olympische Spelen, beriep ze zich op het principe van laïcité. 'Er is een essentieel principe binnen het idee van laïcité en dat is de neutraliteit van de overheidsdiensten. Dat wordt belichaamd door onze atleten die deel uitmaken van de Franse selectie. Dat weerhoudt ze er niet van de hoofddoek te dragen tijdens training. Maar op het moment dat ze als zich op het sportveld begeven, dan geldt het uitgangspunt van neutraliteit.'

Nadat aan het begin van de zomer duidelijk werd dat het hoofddoekverbod ook gold tijdens de openingsceremonie, klom de Franse journalist Rokhaya Diallo in de pen om haar onvrede te uiten. In *The Guardian* verwees ze onder meer naar de Franse sprintster Sounkamba Sylla, die normaliter een hoofddoek draagt maar als compromis de openingsceremonie moest bijwonen met een pet op. Diallo omschrijft de uitleg van laïcité door de minister als een 'bedrieglijke misinterpretatie' van het begrip. 'Laïcité verplicht de staat en zijn ambtenaren niet alleen om seculier te zijn, het garandeert ook onze vrijheid van geloof.' Eerder had Amnesty International in een 32-pagina's tellend rapport de 'discriminerende hypocrisie' van de Franse autoriteiten en de 'verwoestende impact' van het hoofddoekverbod beschreven.

Internet ontploft

Nadat Sifan Hassan tijdens de slotceremonie van de Olympische Spelen gesluierd haar gouden medaille in ontvangst had genomen, ontplofte in Frankrijk het internet. Er ontstond een stroom aan haatvolle en islamofobe reacties. Maar er vielen haar ook veel steunbetuigingen ten deel van Fransen die niet tevreden zijn met het hoofddoekverbod.

Volgens publicist Sofiane Dahmani heeft de status van laïcité in Frankrijk ervoor gezorgd dat de ceremonie zoveel heeft losgemaakt. 'Het is een vestingsmuur tegen het binnendringen

Rim-Sarah Alouane, docent rechten aan de universiteit van Toulouse, ziet dit anders. 'De moslimbevolking wordt vaak gezien als een bedreiging voor de manier van leven in het land. Keer op keer wordt er door politici in het hele politieke spectrum beweerd dat de hoofddoek symbool staat voor vrouwenonderdrukking en dat het een bedreiging vormt voor de Republikeinse idealen. Laïcité was oorspronkelijk bedoeld om de neutraliteit van de staat te bevorderen en de individuele vrijheid van godsdienst te beschermen. Maar de toegenomen implemen-

Edwy Plenel, die bekend is om zijn boek *Pour les musulmans* waarin hij parallellen trekt tussen het antisemitisme in de 19e eeuw en de hedendaagse islamofobie, preekt Sifan Hassan in een post op X (voorheen Twitter). Hij omschreef het moment als een 'vreugdevolle reactie op het archaische Franse verbod op de hoofddoek voor Franse vrouwelijke atleten'. Jean Messiha, woordvoerder van de extreem-rechtse partij Reconquête, noemde Plenel naar aanleiding van deze post een 'islamo-collaborateur'. Daarbij vergeleek hij hem met Pierre Laval, de voormalige premier die in de Tweede Wereldoorlog collaboreerde met de nazi's.

De radicaallinkse beweging Contre Attaque ziet in de daad van Sifan Hassan 'een symbolische revanche op de Franse islamofobie'. Ze zou een lange neus trekken naar de Franse regering. Contre Attaque stelt dat er nog nooit iemand is bevrijd door hem uit te sluiten van de openbare ruimte, het gewone leven of een sportactiviteit. 'Het enige dat Frankrijk heeft gedaan is zichzelf getalenteerde atleten onthouden op grond van pure islamofobie'.

'Laïcité is de basis waarop de sociale cohesie van Frankrijk rust'

van religies in het publieke domein. Op grond van dit beginsel moeten religieuze symbolen, of ze nu opzichtig zijn of niet, beperkt blijven tot de privésfeer.' Dahmani is ervan overtuigd dat Sifan Hassan een politieke intentie had. Hij laakt haar beslissing om gesluierd het podium te betreden. 'Laïcité is geen onderhandelbaar principe. Het is de basis waarop de sociale cohesie van Frankrijk rust. Als we de overtreding van deze regel accepteren, zetten we de deur open voor een voortdurende herschrijving van republikeinse principes.'

tatie richt zich de laatste jaren vooral op de zichtbaarheid van Franse moslims in de openbare ruimte. Dit weerspiegelt een geïnstitutionaliseerde obsessie met het reguleren van de kleding van moslimvrouwen.

Vrouw van de dag

Het linkse dagblad *L'Humanité* wijdde de rubriek 'Vrouw van de dag' aan Sifan Hassan en wees daarbij op 'de vele haatzaaiende en islamofobe berichten die zich concentreren op dit stuk stof, waarbij de prestaties van de atleet die gewoonlijk blootshoofds hardloopt, vergeten worden.' Journalist

Discussie over vrijheid van meningsuiting

De discussie richt zich na een post van comedian Sophia Aram ook op de vrijheid van meningsuiting. Aram plaatste op X een foto van Sifan Hassan tijdens de ceremonie en schreef daarbij: 'Ik als ik uit de *hammam* kom en mijn hoofd koud is.' De grap viel niet in de smaak bij een aantal linkse politici. Parlementsleden Ersilia Soudais van het radicaal-linkse La France Insoumise omschreef de publicatie als 'islamofob'. Milieuactivist en parlementsleden Sandrine Rousseau noemde de post 'beschamend'. En

Lijft Frankrijk bezighouden

SIFAN HASSAN (MIDDEN) KRIJGT EEN GOUDEN MEDAILLE VOOR DE MARATHON OP DE OLYMPISCHE SPELEN. BEELD: YOUTUBE/NOS

‘Ik geloof dat het een instrument is van mannelijke overheersing’

activist Cedric Herrou beschuldigde Aram van racisme.

In een interview met *Le Point* afgelopen week reageerde Aram op de polemiek. ‘Het gemeenschappelijke punt van deze nieuwe ‘bewakers van de revolutie’ is om de hoofddoek ontastbaar te maken en om elke vorm van spot of uiting te verbieden die het archaïsme van dit instrument van genderapartheid aan

de kaak stelt. Volgens hun mag ik niet lachen om de manier waarop Sifan Hassan haar hoofddoek draagt, en mag ik vooral niet mijn mening uiten over de hoofddoek. Namelijk, dat ik geloof dat het een instrument is van mannelijke overheersing.’ Onder meer journalist Laurent Joffrin verdedigde de comedian in het licht van de reacties en hekelde de invloed van ‘nieuwe

fanatici van de islamitische sluier’.

Arrestaties tijdens de marathon voor iedereen

Het hoofddoekverbod bleef ook tijdens de Spelen de gemoederen bezighouden. Tijdens de ‘Marathon pour tous’, een nachtelijke marathon die werd opgesteld voor het publiek, werd een aantal leden van het Parijse collectief *Les Hijabeuses* gearresteerd.

Het collectief is opgericht om het Franse voetbal inclusiever te maken en strijd onder meer tegen het hoofddoekverbod in het Franse voetbal. De leden waren tijdens de marathon aanwezig om steun te betuigen aan een vriendin die aan de hardloopwedstrijd meedeed. Ze hielden borden omhoog met teksten als ‘42 km voor onze vergeten Franse hijabi’s’ en ‘Olympische Spelen voor iedereen’. De politie kwalificeerde dit als een verbo-

den demonstratie en arresteerde acht leden van het collectief.

Hoofddoek als politiek statement

In de polemiek valt op dat in Frankrijk alle opiniemakers, van links tot rechts, ervan uitgaan dat Sifan Hassan haar medaille bewust gesluiert in ontvangst heeft genomen, om een statement te maken richting de Franse regering. Sifan Hassan heeft zich zelf echter op geen enkele wijze uitgelaten over de hoofddoekwestie in Frankrijk.

Ook bestaat er bij sommigen de misvatting dat het hoofddoekverbod voor alle vrouwelijke atleten geldt en dat Sifan Hassan erop uit was om dit verbod te negeren. Dit noopte de internationale nieuwsdienst Reuters ertoe een factcheck bericht online te zetten waarin werd verhelderd dat Sifan Hassan geen verbod had overtreden. ●

Read My World: 'Blij met zoveel

Op het literatuurfestival Read My World in de Amsterdamse Tolhuistuin gaat het veel over inclusiviteit, rechtvaardigheid en de bezuinigingen in de culturele sector. 'Ik stel me elke dag een betere wereld voor.'

● TAYFUN BALCIK

'Hoe voelt het om in Amsterdam te zijn?', vraagt moderator Jennifer Muntslag van literatuurfestival Read My World aan haar Braziliaanse gasten. Het thema dit jaar is *such a beautiful spell*, zo'n mooie betovering.

'Deze mensen zijn grote namen hoor in Brazilië', zegt Muntslag tegen het publiek in cultuurcentrum de Tolhuistuin. 'Hoe voelt het om te landen in Amsterdam? Jullie landen nog steeds neem ik aan', lacht ze.

'Ik denk dat het heel waardevol is om hier samen te komen. Als een grote familie en als mensen die waarlijk geloven in verandering', zegt de visueel artiest Ventura Profana. Schrijver en vertaler Tatiana Nascimento, houdt het kort, omdat ze erg

moe is. 'Goedenavond allemaal, ik ben zo blij om veel niet-witte gezichten en dus zwarte en bruine mensen te zien', zegt ze. Een antwoord waar zijzelf en de zaal om moeten lachen. 'Het is prachtig hier, maar de kou is niet te harden.'

Een echte indiaan

De inheemse transgender Uyra brengt de zaal in vervoe-ring met een filmpje. Daarin figureert ze als een 'lopende boom' in een industrieel gebied midden in de bossen van de Amazone. Aan de bewoners van dat gebied vertelt ze over hoe het is om een 'indiaan' te zijn. 'Is ze wel een echte indiaan?', wordt haar steeds gevraagd. Ze vertelt over de uitwissing van haar volk, maar ook over de natuur.

'Ik denk dat negen van de tien mensen een andere toekomst wil, zegt Uyra na afloop tegen de toehoorders. 'Bijna iedereen wil geboren worden in een nieuwe wereld en slaapt om de volgende wakker te worden

met een beter gemoed. Ik wel in ieder geval. Ik stel me elke dag een betere wereld voor.'

'De wereld waarin we leven heeft niks te maken met de wereld van onze dromen', zegt ze in een zaal die steeds stiller wordt naarmate ze verder spreekt. 'Die is gebouwd op de gedachte dat dit nou eenmaal de mensheid is. Het is een wereld die volledig gebaseerd is op geweld.'

van het literatuurfestival heeft zeker plaatsgevonden. En hoe.

Eerder die avond sprak *de Kanttekening* met drie vaste gasten van Read My World: uitgever Jurgen Maas, journalist Naeeda Aurangzeb en oprichter Wille-mijn Lamp. Wat doen zij hier en wat is hun boodschap aan de culturele sector die te maken krijgt met de bezuinigingen van het kabinet?

'Ik kom hier de wereld lezen',

'Over vier jaar zijn er hopelijk weer andere mensen aan de macht'

Duizenden genocides

Uyra lijkt het gevoeligste punt voor het laatst te hebben bewaard. 'We hebben genocides die erkend worden, zoals de Holocaust. Maar we hebben ook genocides die plaatsvinden, maar die je niet zo mag noemen, zoals de duizenden genocides in Afrika en Amerika. Als deze verhalen worden verborgen en vergeten, dan is dat zodat de schuldigen een comfortabel leven kunnen leiden.'

Voor de slachtoffers is dat uiteraard een ander verhaal, benadrukt ze. 'Als we echt een andere toekomst willen voor onszelf en onze kinderen, dan is het belangrijk om na te gaan wat er tot nu is gebeurd.'

De zaal is compleet overrompeld en laat dat horen met luid applaus. De eerste betovering

zegt Jurgen Maas lachend. 'Ik wil jouw wereld lezen, mijn eigen wereld lezen, maar vooral ook een andere wereld lezen. Dit jaar is het thema Brazilië, waar ik heel weinig van afweet. Het mooie aan dit festival is dat je nieuwe stemmen kunt horen.'

Hij vertelt over de Palestijns-Belgische dichter Fatena al-Ghorra, die ook zal optreden tijdens het festival en wiens nieuwe boek hij zal uitgeven. 'Ze was na vijftien jaar op familiebezoek in Gaza, toen de hel daar losbarstte. Pas na weken kon ze samen met haar hoogbejaarde ouders uit Gaza vluchten. Daar schrijft ze nu een brievenboek over.'

Maas denkt dat er moeilijke tijden aanbreken in de culturele sector door de bezuinigingsplan-

BEELD: TAYFUN BALCIK

niet-witte gezichten'

LITERAATUURFESTIVAL READ MY WORLD. BEELD: TAYFUN BALCIK

nen van het kabinet. 'Het belangrijkste is dat je vecht, je mond opentrekt.'

Vriendinnen van kleur

Journalist en schrijver Naeeda Aurangzeb is ook een vertrouwd gezicht bij Read My World. 'Hier heerst een fijn thuisgevoel. Ik heb altijd weer interessante gesprekken, gesprekken die ik normaal ook met vriendinnen van kleur voer als we samen zijn. Dat kan hier met z'n allen op een podium.'

De negativiteit rondom cultuur vanuit Den Haag houdt ze op een afstand. 'Weet je, er zijn vaker subsidierondes geweest, waarvan we dachten: nu stopt alles. Maar ik ben een optimist. Je kunt

bepaalde subsidies niet zomaar terugdraaien. Over vier jaar zijn er hopelijk weer andere mensen aan de macht.'

Ze denkt niet dat ze te optimistisch is. 'Ik ben opgegroeid in een tijd en in gemeenschappen waar geen geld was. Wij kregen geen subsidie om allerlei mooie projecten te doen. Toch lukte het ons. We zorgden er samen voor.' Aurangzeb maakt zich wel zorgen dat literatuur een luxe wordt die niet iedereen zich kan veroorloven. 'De tweedeling in de maatschappij wordt groter en groter.'

Ze heeft nog een laatste opmerking over de etnische samenstelling van festivals. 'Ik ben heel vaak bij literaire events,

ook in grote steden, waar ik vaak de enige niet-witte persoon ben. Dan denk ik: het meeste geld gaat naar grote witte festivals, het bedrag wat naar gekleurde, inclusieve festivals gaat is minimaal. Bij een grote kaalslag in de cultuur, maak ik mij zorgen om kleinere festivals.'

Wat is het geheim van het multiculturele Read My World? 'Het is een uitnodiging om jouw en mijn wereld te begrijpen', legt oprichter en creatief directeur Willemijn Lamp uit. 'Het draait om ontmoetingen tussen mensen. In boeken en gedichten, maar ook met een drankje in de hand.'

Ze heeft geen goed woord over

voor het kabinet dat de culturele sector aanpakt met btw-verhogingen op boeken en kaartverkoop, maar ze wil positief blijven. 'We moeten als sector steeds meer onze eigen broek ophouden. Dat kunnen we alleen als we ons werk laten steunen door loyale gemeenschappen.'

Ze begrijpt dat het lastig is voor groepen die niet kapitaalkrachtig zijn, maar stelt daar het 'culturele kapitaal' van solidariteit en gemeenschapsvorming tegenover. 'We worden in een hoek gedreven, maar samen optrekken is de remedie', denkt zij. 'Wie de deuren sluit voor de wereld, moet niet raar opkijken als de wereld ons op een dag ook buitensluit.' ●

Gevluchte filmmakers krijgen w

De Buddy Film Foundation helpt gevluchte regisseurs en acteurs op weg in de filmindustrie. 'We sturen niet zomaar iemand naar de set.'

HET TEAM VAN BUDDY FILM FOUNDATION.

bespreken eerst met de actrice in kwestie of ze dit aankan, behoefte heeft aan begeleiding, of dat dit zou kunnen leiden tot herbeleving van wat ze eventueel zelf heeft meegemaakt. Als we ook maar éven denken dat het aannemen van deze rol tot een trauma-reactie kan leiden, dan gaan we daar heel voorzichtig mee om of kiezen we voor iemand anders. Het hangt er ook van af hoe lang iemand al weg is uit het thuisland en in hoeverre wat er is gebeurd al is verwerkt.'

Zowel Boxman als Reijs geven aan dat mensen tussen de twintig en dertig jaar sneller integreren dan bijvoorbeeld mensen vanaf vijftig jaar. Jongeren staan nu eenmaal anders in het leven en hebben veel meer behoefte aan sociale contacten met hun peers (gelijkgestemden) dan ouderen die al een gezinsleven hebben.

Wie denkt dat het alleen gaat om vluchtelingen uit westerse landen vergist zich zwaar. 'De filmindustrie in Arabische landen is groot, net als in Azië', benadrukt Shiko Boxman. 'Denk maar aan Bollywood. Naast India heeft ook Nigeria een grote filmindustrie.'

● ANNE-ROSE HERMER

Actrice uit Eritrea

In 2015 kwam er een grote stroom vluchtelingen op gang, onder andere uit Syrië. Mede hierdoor groeide bij Dewi Reijs, In-Soo Radstake en Dennis Overeem de wens om iets te doen voor de groep gevluchte filmprofessionals. Reijs: 'Werken in de filmindustrie is geen hobby, maar echt een beroep waar je bewust voor kiest en waar je van houdt. Dat dringt niet altijd door tot de medewerkers van de betrokken instanties. Als je een beroep hebt en dit niet meer kunt uitoefenen, dan is de kans groot dat je, bijvoorbeeld, depressief wordt. Zeker bij een creatief beroep.'

Reijs, Radstake en Overeem richtten in 2017 de Buddy Film Foundation op. Inmiddels heeft de stichting een kantoor in Amsterdam en in Rotterdam. Een van de takken van de foundation is volgens Reijs te vergelijken met een uitzendbureau annex castingbureau. Wie een regisseur, crewlid of acteur nodig heeft, kan Buddy Film benaderen. Zakelijk directeur Shiko Boxman verdiende zijn (film)sporen onder andere bij Cinema Asia en Movies That Matter. Hij benadrukt dat hun deelnemers zo goed mogelijk beschermd worden. 'We werken niet met zomaar iedereen. Een veilige werkomgeving is voor ons heel belangrijk.'

'Mensen tussen de twintig en dertig jaar integreren sneller'

Reijs legt uit dat die veiligheid breed moet worden geïnterpreteerd. 'Stel dat we het verzoek ontvangen voor een actrice uit Eritrea voor een rol die te maken heeft met oorlogsgeweld. Dan sturen wij niet zomaar iemand naar de set. We

Uit de samenstelling van het castingbestand blijkt hoe divers het aanbod van acteurs, actrices, regisseurs en crewleden is, inclusief grote Nederlandse namen zoals Jennifer Hoffman en Carice van Houten. Er zijn veel mensen

eer een podium

uit de (Nederlandse) filmindustrie die de Buddy Film Foundation een warm hart toe dragen. De werkzaamheden vallen uiteen in drie categorieën: de stichting zelf, casting en productie. In de toekomst wil de stichting ook eigen producties realiseren.

Leili Khodaei woont tien jaar in Nederland en is afkomstig uit Iran. Daar behaalde ze een diploma in wis- en natuurkunde, studeerde Perzische literatuur aan de universiteit en publiceerde meerdere dichtbundels in Iran, Azerbeidzjan, en via schrijversorganisatie PEN, in Tsjechië. In Nederland volgde Khodaei verschillende opleidingen, waaronder filmregie aan de Nederlandse Academie voor Beeldcreatie.

‘Ik voel me altijd welkom bij deze stichting’

‘Het was mijn vierde jaar in Nederland en ik moest een film maken voor mijn afstuderen. Ik had geen netwerk of contacten in de filmwereld hier, terwijl andere studenten dat wel hadden. Dit probleem deelde ik met een van mijn docenten, Mirjam de With. Zij stelde me voor aan Dewi Reijns van Buddy Film Foundation. Het was een goed begin, want Dewi is heel vriendelijk, dichtbij en lief, en ik voel me altijd welkom bij deze stichting.’

Khodaei was enorm verrast door het bestaan van Buddy Film Foundation. ‘Ik wist niet dat zoiets bestond. Het is een multiculturele organisatie, waardoor je niet alleen

nieuwe mensen ontmoet, maar ook nieuwe culturen leert kennen en een netwerk opbouwt binnen de filmwereld. Door mijn contacten via Buddy Film Foundation voelde ik me meer op mijn plek in plaats van helemaal alleen. Hoe moest ik financiële steun vinden om een film te maken? Ook dat leerde ik via de stichting. Ze helpen je een goed netwerk van professionele mensen op te bouwen voor je ideeën. De belangrijkste ondersteuning die ik via de stichting ondervind, is spiritueel. Empowerment, de kracht om door te gaan.’

Voor haar afstudeerproject maakte Khodaei een korte film, getiteld *Tweede Kamer*, over een dakloze vrouw in Amsterdam die in een hostel verblijft en een jonge Iraniër ontmoet. Voor het programma *Tegenlicht* van de VPRO maakte ze een korte documentaire over Seweta, de eerste Afghaanse vrouwelijke motorinstructeur.

Vrouwenrechten zijn een belangrijk thema voor Khodaei. Haar activisme richt zich vooral op jonge meisjes, soms onder de achttien jaar, die met toestemming van hun vader worden uitgehuwelijkt aan een familielid. Ook de lhbtqi+-gemeenschap heeft haar aandacht. Ze heeft verschillende interviews gegeven aan *Voice of America* over vrouwen(rechten) en de situatie in Iran.

Kateryna Golovina is een make-up artiest uit Oekraïne. In maart 2022 verliet ze noodgedwongen haar land, na de Russische invasie. Eerst wist ze Polen te bereiken. Ze dacht dat de oorlog zo voorbij zou zijn, maar dat pakte anders uit. Golovina ging naar een vriend in Duitsland, waar ze op een probleem stuitte. ‘Ik kwam terecht in een kleine plaats en er werd amper Engels gesproken. Als ik ergens naartoe belde en vroeg of de persoon Engels sprak, werd er opgehangen. Een vriendin van me woont in Rotterdam. Ik was eerder in Nederland geweest en had er goede herinneringen aan. Mijn

vriendin ging met vakantie en ik mocht zolang in haar woning blijven.’

‘Het gaat om veel meer dan geld verdienen’

Vanaf het moment dat ze in Nederland was, probeerde Golovina aan de slag te gaan in haar eigen vak. ‘Ik houd me bezig met make-up, special effects, bodypainting en grime. Na mijn verblijf in Rotterdam kwam ik bij een gastgezin in Montfoort, vlak bij Utrecht. Zij hadden contacten met de filmwereld en adviseerde me om contact op te nemen met Buddy Film Foundation. Dennis Overeem nodigde me uit en ik moest mijn cv meenemen.’

Het werd een lang gesprek waarbij Golovina uitlegde dat ze het moeilijk vond om een netwerk op te bouwen. Daar kon Buddy Film Foundation haar bij helpen. ‘Een maand later ging de telefoon. Ik kreeg een aanbod om bij een evenement te werken. Dat deed ik al in mijn land van herkomst en dat vind ik zo leuk.’

Inmiddels is Golovina ingeschreven bij de Kamer van Koophandel en krijgt ze steeds meer opdrachten. Buddy Film Foundation is wat haar betreft een prettig gezelschap. ‘Het gaat om veel meer dan geld verdienen. Ze doen veel meer voor je dan dat.’

Farhad Vilkiji is regisseur en gespecialiseerd in historisch production design uit Iran. Sinds 2009 is hij in Nederland, waar hij in zijn

vak kon blijven werken. Wel met moeite. ‘In het begin was ik soms jaloers op mensen die een netwerk hadden. Als je wordt gedwongen om je eigen land te verlaten, in je eentje, dan raak je makkelijk verdwaald in je nieuwe land. In 2009 was er helaas nog geen Buddy Film Foundation. Tijdens een evenement ontmoette ik Dennis Overeem, een van de oprichters. Kort daarna heb ik me bij hen aangesloten. Dankzij de stichting kreeg ik opdrachten, maar de organisatie zelf voelde als een tweede thuis. Welke vraag ik ook heb, ik kan bij hen terecht. Ze helpen me op allerlei manieren, ook wat betreft moral support. Dat apprecieer ik echt heel erg. Buddy Film Foundation brengt je dicht bij je doel. Via hen leer je hoe alles werkt in je nieuwe land. Hun bestaan is heel belangrijk.’

‘Je raakt makkelijk verdwaald in je nieuwe land’

Vilkiji is een druk bezet man. Hij was de production designer voor het tweede seizoen van de serie *Sleepers*, gemaakt voor Videoland, en hij heeft zijn eerste lange speelfilm afgeleverd, *Dead of Night*. Op zich vindt hij Nederland, met uitzondering van het weer, een fijn land. ‘Alleen is alles hier erg georganiseerd. Als kunstenaar krijg ik inspiratie van een beetje chaos,’ geeft hij toe. Of Buddy Film Foundation daarvoor kan zorgen? ‘Dát is iets te veel gevraagd’, antwoordt hij lachend. ●

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introduc e per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

